

Grønn diakoni

- vern om skaperverket i et sørsamisk landskap

Anne Talsnes Flatmo

Veileder

Prof. dr.theol. Sverre Dag Mogstad

VID vitenskapelige høyskole

MF vitenskapelig høyskole

AVH5070 Masteroppgave i diakoni (30 ECTS)

Master i diakoni

Mai 2019

Antall ord: 21754

Forord

Nå er tiden kommet for å sette punktum for dette studiet. Det kjennes godt. Jeg må innrømme at det til tider har vært krevende med studier ved siden av jobb, men det har vært en berikelse å studere diakoni, samtidig som jeg har fått lov til å jobbe som diakonimedarbeider i Den norske kirke ved siden av studiet.

Først og fremst vil jeg takke de seks informantene som har tatt meg med på en fantastisk reise i et sørsamisk landskap. Takk for deres åpenhet og at der tok dere tid til å være reiseledere på min vandring i samisk kultur og språk. Uten dere hadde jeg ikke kommet i mål med denne masteroppgaven.

Takk til min veileder Sverre Dag Mogstad for all støtte og motivasjon underveis i skrivingen av masteroppgaven. Jeg vil spesielt takke for at du utfordret meg til å ha større fokus på kristen tro i et sørsamisk perspektiv. Det har gitt meg mange utfordringer underveis, men jeg er glad for det valget i dag.

Takk for at VID og MF har lagt til rette for at det er mulig å studere diakoni på deltid. Uten det hadde det ikke vært mulig for meg å fullføre studiet.

Jeg vil takke gode kolleger i Byåsen menighet for at dere har hatt tålmodighet med meg og min travelhet underveis i studiet.

Helt til slutt vil jeg takke min kjære mann Otto og mine fantastiske barn, Espen, Sondre og Tiril som har støttet meg underveis og hatt tålmodighet til å leve med en til tider frustrert, travel og lite tilgjengelig kone og mor.

Kotsøy, mai 2019

Anne

Samisk alter i
Nidarosdomen

Foto eget.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
1 Innledning	7
1.1. Bakgrunn for valg og presentasjon av tema	7
1.2. Avgrensning av oppgaven	9
1.3 Begrepsavklaring.....	11
1.3.1 Samer	11
2 Teori	11
2.1 Diakoni	11
2.1.1 Grønn diakoni	12
2.1.2 Anerkjennelsens plass i diakonien	12
2.2 Vern om skaperverket	13
2.2.1 Den norske kirke og miljøtenkning	14
2.2.3 Grønn menighet	15
2.3 Økoteologi	16
2.3.1 Syndefallet.....	16
2.3.2 Inkarnasjon, korset , oppstandelse og himmelfarten	17
2.3.3 Økologiske utfordringer	17
2.4 Samer og kristen tro	18
2.4.1 Sørsamisk økoteologi	19
2.4.2 Gud i naturen, Guds gave, Guds pust.....	20
2.4.3 Livets sirkel.....	22
2.5 Oppsummering av teorikapitlene	23
3 Metode	23
3.1 Valg av metode.....	23
3.2 Kvalitativt intervju	23
3.3 Hermeneutikk.....	24
3.4 Ethiske refleksjoner – reliabilitet - validitet.....	24
3.4.1 Reliabilitet	25
3.4.2 Validitet	25
3.4.3 Forskerens forutsetninger	25
3.4.4 Transkribering.....	26
3.4.5 Utvalg og intervju prosess.....	26
3.4.6 Pålitelighet og troverdighet.....	28
4 Analyse	28
4.1 Tilknytning til menigheten.....	28
4.1.1 Oppsummering.....	29
4.2 Egne tanker om vern om skaperverket.....	30
4.2.1 Oppsummering.....	36
4.3 Menighetens tanker rundt miljøspørsmål	36
4.3.1 Grønn menighet	36
4.3.2 Kjennskap til menighetens planer	38
4.3.3 Min påvirkning på menighetens tanker om vern om skaperverket.....	39
4.3.4 Samisk påvirkning på menighetens tanker om vern om skaperverket.....	40
4.3.5 Oppsummering.....	42
4.4 Menighetens praksis – hvordan kommer dette til uttrykk?	43
4.4.1 Samiske uttrykk i kirkebygg.....	44
4.4.2 Kirkelige handlinger	45
4.4.3 Andre tanker fra informantene	48
4.4.4 Oppsummering.....	49

5	Drøfting	50
5.1	Vern om skaperverket	50
5.1.1	Menneskets plass i skaperverket	51
5.2	Vern om skaperverket – grønn diakoni	53
5.2.1	Grønn menighet	54
5.3	Sørsamisk påvirkning på lokalmenighetenes praksis	55
5.3.1	Dåpens betydning for fellesskapet	56
5.3.2	Involvering og påvirkning i lokalmenigheten	57
5.4	Konklusjon	58
6	Sammendrag	59
7	Litteratur	60
8	Vedlegg	63
1.	Informasjonsbrev.....	63
2.	Samtykkeskjema	63
3.	Intervjuguide	63
4.	Godkjenning fra NSD	63

*Du ska itte trø i graset,
spede spira lyt få stå.
Mållaust liv har og e meining
du lyt sjå og tenkje på.
På Guds jord og i hass hage
er du sjøl et lite strå.*

*Du ska itte røre reiret,
reiret er e lita seng.
Over tynne bån brer erla
ut sin våre varme veng.
Pipet i den minste strupe
ska bli kvitring over eng.*

*Du ska itte sette snurru
når du sir et hara-spor.
Du ska sjå deg for og akte
alt som flyg og spring og gror.
Du er sjøl en lite vek en,
du treng sjøl en storebror.*

Einar Skjæraasen

1 Innledning

1.1. Bakgrunn for valg og presentasjon av tema

Jeg er født og oppvokst i ei lita bygd i Norge. Under oppveksten på 70-tallet var det ingen familier der jeg vokst opp, som hadde store materielle verdier. Jeg tror ikke det var noen som hadde opplevelse av å være fattige av den grunn. Vi hadde ikke flust opp med klær og leker. Klær og utstyr gikk i arv. Hver søndag dro familien på søndagstur i marka. Det var ikke snakk om å dra til syden hvert år. Foreldrene vår var opptatt av å gi oss erfaringer og gode opplevelser forbundet med naturen. Vi lærte hvordan vi skulle ”oppføre” oss når vi var ute på tur. Det viktigste var at vi ikke slengte igjen søppel i naturen eller knekte grener på trærne for moro skyld. Vi plukket bær til safting og sylting. Pappa gikk på elgjakt. På den måten høstet vi av de godene som naturen kunne gi oss. Den gang reflekterte jeg ikke så mye over det den gang, men i dag ser jeg at foreldrene vår ønsket å gi meg og mine søsken et bevisst forhold til forvalteransvar overfor naturen.

I nesten hele min arbeidskarriere har jeg arbeidet med barn i barnehagealder. I perioder hadde vi fokus på miljø i våre pedagogiske planer. Barnehagen var mye ut på tur i skog og mark, der personalet forsøkte å gi barna gode holdninger i forhold til naturen og miljøet. Mange år i arbeidslivet med bevissthet rundt forvalteransvar, gjorde at vi reflekterte over klima og miljøspørsmål, men det var først under studiet ”Master i diakoni,” at jeg for alvor ble bevisst på hvor viktig det er å ha et kontinuerlig arbeid i forhold til klima. Her ble jeg kjent med de fire søylene i ”Plan for diakoni” (2008), og de fire søylene diakonien i Den norske kirke (Dnk) skal ha fokus på er nestekjærlighet, inkludering, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Alle disse områdene er viktige å jobbe med i en diakonal institusjon. Den søylen jeg har mest lyst til å se på her er ”vern om skaperverket.”

Gjennom jobben som diakonimedarbeider i Dnk, har jeg blitt stabens representant i utvalg for ”Grønn kirke.” Grønn kirke kan brukes som redskap for å hjelpe kirken til å holde fokus på miljø- og klimaarbeid. Medlemmene i utvalget er over gjennomsnittet opptatt av klima- og miljø saker. Jeg har også lagt merke til at flere av de som jobber i Dnk, har et bevisst forhold til forbruk og de klimautfordringene vi har i verden i dag. Dette har gitt meg inspirasjon, og har vært en medvirkende årsak til at valget falt på temaet vern om skaperverket, som utgangspunkt for masteroppgaven.

I en praksisperiode i studieforløpet i Master i diakoni, ble jeg kjent med noen samer. Gjennom samtaler om kristen tro, kom vi inn på hvilken betydning naturen hadde i deres tro og hva naturen betydde for dem, både i næring, forvaltning og som troselment. Dette brakte for meg et nytt perspektiv inn i synet på vern om skaperverket, noe jeg fant svært interessant. Tanken om trekke inn det samiske perspektivet inn i oppgaven, ble stadig tydeligere for meg. Her velger jeg å bruke det sørsamisk perspektivet som grunnlag, fordi det er det som ligger nærmest geografisk.

Jeg ønsker å se nærmere på dette i masteroppgaven, og min problemstilling blir som følger:

Hvordan forstås og vektlegges grønn diakoni i menigheter med høy samisk populasjon?

Gjennom de siste fire tiårene, har både Bispemøtet (BM) og Kirkemøtet (KM) hatt klimaspørsmål på sine agendaer, noe som har resultert i flere vedtak som omhandler forbruk og miljøraker. Disse vedtakene sier noe om Dnk sin rolle i en klimasårbar verden.

En av de største utfordringene verden står overfor i dag er miljøkrisen og de store klimaforandringene. Vi ser stadige endringer i naturen. Menneskeskapte endringer, som virker negativt inn på miljøet. Vi ser at verden blir rammet av stadig flerer naturkatastrofer, som for eksempel tsunami, jordskjelv, tørke, ras og oversvømmelser. Den norske kirkes engasjement i klimasaker har ikke vært synlige før de siste femti årene. Først i 1969 fikk vi den første uttalelsen fra Den norske kirke (Dnk) som omhandlet miljø; ”Forurensning av natur og folkeliv.” Deretter skulle det gå 20 år før Dnk kom med et nytt miljøutsagn. Det kom gjennom KM-sak 11/89; ”Vern om skaperverket.” Etter hvert har kirkens engasjement i miljøraker vokst. I 2008 kom en revidert ”Plan for diakoni i Den norske kirke. Her hadde en gruppe jobbet hardt for å få inn temaet som omhandlet kirkens miljøengasjement. Det resulterte i at ”vern om skaperverket” kom inn som en del av diakoniens sentrale oppgaver.

Hovedfokus i denne oppgaven blir hvordan Den norske kirke handler i forhold til å ta vare på Guds skaperverk, med fokus på menigheter med høy populasjon av sørsamer i menigheten. Min økende interesse for kirkens klimaengasjement har påvirket min formulering og valg av problemstilling. Dersom og på hvilken måte dette eventuelt har preget mitt syn på og drøfting av min forståelse av tematikken, vil jeg komme tilbake til i metodedelen. For å belyse

problemformuleringen vil jeg benytte kvalitativt intervju som metode. På den måten kan jeg tilnærme meg problematikken på en erfaringsbasert måte. Jeg har intervjuet seks personer med ulik bakgrunn i Dnk, diakoner, prester, representanter fra menigheten. I denne besvarelsen har jeg ikke valgt å gå inn på menneskenes relasjoner til hverandre, selv om de også er en del av Guds skaperverk. Jeg vil ha med litt om anerkjennelse i diakonien, for å belyse samenes engasjement i lokalmenigheten.

1.2. Avgrensning av oppgaven

Jeg kunne valgt ulike innfallsvinkler for å få svar på min problemstilling. Forskningen vi bygge på en diakonal tenkning med utgangspunkt i *Plan for diakoni* (2008) sitt fokus på kirkens arbeid med vern om skaperverket. Det samiske perspektivet står sentralt i oppgaven, så jeg kunne ha valgt å gå dypere inn i materiene for å se på om det er forskjeller på nord- og sørsamisk måte å tenke på i forhold til klima- og miljøspørsmål. I denne besvarelsen har jeg valgt å se på det sørsamiske perspektivet. Jeg har også valgt å begrense denne oppgaven til å forske på norske menigheter, selv om vi finner lignende populasjoner i andre deler av Skandinavia. Det kunne samtidig ha vært interessant å se på om det har betydning for menighetens miljøbevissthet, om det er ansatt diakon i menigheten eller ikke, men det får eventuelt bli en annen gang. Jeg har valgt å ha fokus på menighetenes arbeid med vern om skaperverket sett i et sørsamisk perspektiv, uavhengig av om det er ansatt diakon eller ikke i menigheten. Dette vil gi meg et større utvalg av informanter med større geografiske ulikheter, da det sjelden er ansatt diakoner i små menigheter på bygda.

Avhandlingen bygger på diakonalt arbeid i Dnk. For å belyse hva som legges i diakoni, vil jeg ta utgangspunkt i *Plan for diakoni* (2008) og *Diakoni – en kritisk lesebok* (2009). For å se på forholdet mellom mennesker og miljø, har jeg valgt å bruke de tre hovedtradisjonene, som Haugen (2009) beskriver i sin artikkel om vern om skaperverket. Jeg har også valgt å ha med litt om anerkjennelsens plass i diakonien når jeg skal se om kunnskap fra samisk kultur og tro bidrar i menigheten (Johannessen m.fl., 2009).

I oppgaven vil jeg ha fokus på grønn diakoni, og hva det er som gjør at diakoni er grønn. For å belyse problemstillingen, vil jeg gi en innføring i hva som ligger i vern om skaperverket, sett ut fra Den norske kirkes forståelse av begrepet. Som tidligere nevnt, har ikke Dnk så veldig lang tradisjon i å tenke på klima, miljø og natur, som en viktig del av kirkens diakonale

arbeid. Hvordan vern om skaperverket er synliggjort i kirkens utøvelse av tro, kan ha vært en medvirkende årsak til at litteratur om emnet er forholdsvis begrenset. Jeg vil ta utgangspunkt i *Grønn postill* (2001), *Vern om skaperverket* (2009) en artikkel av Hans Morten Haugen i *Diakoni – en kritisk lesebok* (2009), *Gud og grønne skoger* (1998), *Jordens barn, solens barn, vindens barn* (2007), *Grønn kirkebok* (2007), *FNs bærekraftsmål* (2019), og *Plan for diakoni* (2008).

Det økoteologiske perspektivet jeg har valgt å vektlegge i oppgaven, bygger jeg først og fremst på Tore Johnsen, Bierna Bientie, Roald Kristiansen, Sallie McFague og Tom Sverre Tomren sine teorier i *Økoteologi* (2007), *Jordens barn, solens barn, vindens barn* (2007), *Økoteologi* (1993), *Klimateologi* (2010), *Grønn kirkebok* (2007) *Grønn postill* (2001). Dette gjør jeg for å få en forståelse av økoteologi i Dnk, og for å belyse hvordan kristne samer tenker omkring naturen som element i sin tro.

Fokus på samisk tenkning rundt vern om skaperverket vil være en sentral del av problemstillingen. Det er ikke skrevet så mye teori rundt dette emnet, men Bierna Bientie og Tore Johnsen er sentrale her. Tore Johnsen har skrevet sine teorier ut fra et nordsamisk perspektiv, som vi finner i *Økoteologi* (2007) og *Jordens barn, solens barn, vindens barn* (2007). Vi finner mange likhetstrekk i nordsamisk og sørsamisk tenkning. Bierna Bientie har fokus på det sørsamiske perspektivet. Her har jeg valgt å bruke *Grønn postill* (2001). Tore Johnsen har beskrevet en indiansk kultur i Nord-Amerika sin tenkning om Gud og menneskenes plass i skaperverket, som han kaller *Livets sirkel*. Her trekker han sammenligninger mot samisk tenkning rundt trosspørsmål. *Livets sirkel* beskriver en urbefolknings tenkning rundt Guds plass i skaperverket på en så god måte, som jeg mener har mange fellestrekk med samisk tenkning, at jeg velger å ta med det i teorikapittelet.

I drøftingsdelen vil jeg drøfte hvordan kunnskap fra menigheter med høy sørsamisk populasjon kan bidra til arbeidet med grønn diakoni, i lys av samisk forståelse av skaperverket. Jeg vil se på om det er slik at det er en forskjell i menigheter hvor det er stor andel av aktive kristne samer i forhold til menigheter med liten andel aktive kristne samer. Det er ikke gitt at det er forskjeller på grunn av at det er aktive samer i menigheten eller ikke, men heller av den grunn at noen er mer engasjerte i miljø- og klimaspørsmål.

1.3 Begrepsavklaring

Her har jeg valgt å forklare et begrep som jeg mener er viktig for oppgaven og som jeg ikke har valgt å ha eget teorikapittel på. Samer, deres syn på natur og samisk kristen tro står sentralt i avhandlingen, så derfor velger jeg å ha definerer hva jeg legger i begrepet samer, under begrepsavklaringen.

1.3.1 Samer

Det er omtrent 12000 år siden det kom mennesker til nordkalotten. Om samene var de første som kom og bosatte seg i nordområdene er usikkert. I Norge regner vi samene som vårt urfolk. Den samiske utbredelsen i Norge finner vi fra Finnmark i nord til Femundstraktene i sør. Deres områder kalles på samisk Sápmi, Sábmme eller Saepmie, alt etter hvilket samisk språk som brukes, nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk. Disse er de mest brukte samiske språkene vi har i Norge. Vi har også noen andre samiske språk, men disse er nesten utryddet i Norge. Tradisjonelt har samene hatt et spesielt forhold til naturen. De eier ikke land og eiendom på samme måte som andre nordmenn. De lever som nomader. Det betyr at de flytter rundt omkring etter reinens vandringer, der hvor det finnes beite til dyrene. I denne prosjektoppgaven vil jeg konsentrere meg om sørsamisk område, som strekker seg fra Saltfjellet i nord til Elgå i sør.

2 Teori

2.1 Diakoni

Diakoni har som oppgave å bry seg om hva som skjer med skaperverket og med menneskenes ve og vel. Vi er med andre ord satt til å gjøre tjeneste for andre og å ta vare på skaperverket Gud har skjenket oss. Hva som legges i definisjonen av diakoni er forskjellig i de ulike trossamfunnene. Jeg vil konsentrere meg om den evangelisk lutherske kirken i Norge, Dnk, og deres definisjon av begrepet. I Dnk har det også vært ulik forståelse av diakoni opp gjennom årene. Lenge ble den diakonal tjeneste forbundet med å gjøre tjeneste ved bordene. Etter hvert fikk det en mer utvidet betydning. I den første diakoniplanen, som kom i 1978, skulle diakonien ”særlig være rettet mot mennesker i nød.” Da ny diakoniplan kom i 2008, ønsket de å utvide diakoniens perspektiv og gjøre alle til likeverdige individer (Johannessen, 2009:13-14).

”Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet” (Kirkerådet, 2008:7).

Kirken og dens handlinger er i seg selv diakonal. Kirken er diakonal i hele sitt vesen. Diakoni er en del av Guds skaperhandling. Diakonien er hele menighetens ansvar, og den danner en grunntone i alle menighetens aktiviteter. Kirkens diakoni har et særskilt ansvar på områder hvor de ser at det er få eller ingen andre som bryr seg (Kirkerådet, 2008:7). Som kristne har vi et oppdrag fra Gud om å ta vare på alt det skapte, både gjennom forkynnelse av evangeliet og gjennom våre handlinger (Schorre og Tomren, 2001).

2.1.1 Grønn diakoni

Plan for diakoni er delt inn i fire søyler som diakonien i Dnk skal ha fokus på. Det handler om å inkludere alle som ønsker å være en del av et fellesskap, vise omsorg for de som trenger det, være en forkjemper for urett i verden og bidra et bedre klima gjennom å sette fokus på skaperverkets betydning for dem som lever nå og for kommende generasjoner. Det ble jobbet hardt for å få med vern om skaperverket som en av søylene i den nye diakoniplanen som kom i 2008. Dette er noe av det viktigste som har skjedd i Dnk i forbindelse med miljøsaken (Johannessen, 2009:103). ”Grønn kirkebok,” som ble utgitt første gang i 1996 i forkant av at saken om ”Forbruk og rettferd” skulle opp i Kirkemøtet, var tenkt å være med å gi inspirasjon til miljøarbeidet i menighetene.

Menneskene har fått et særskilt oppdrag fra Gud om å forvalte skaperverket (1. Mos). Gud vil at vi skal ta ansvar for skaperverket og forvalte naturen på en slik måte at vi også tar vare på miljøet. Gjennom sine vitnesbyrd i Bibelen, ønsker han at menneskene skal forvalte skaperverket etter sin vilje (Schorre og Tomren, 2001:199). Det er ikke bare andre mennesker vi skal vise nestekjærlighet, men også naturen. Sigurd Bergmann bruker begrepet miljødiakoni om dette (Mæland m.fl., 2007:80).

2.1.2 Anerkjennelsens plass i diakonien

I Plan for diakoni (2008) er inkluderende fellesskap en av de fire fokusområdene diakonien i Dnk skal jobbe med. Det innbefatter blant annet at kirken skal jobbe for at alle som ønsker, skal få mulighet til å tilhøre det kirkelige fellesskapet. Det er et grunnleggende prinsipp i den

kristne tro. ”Gode fellesskap har plass til mangfoldet og sørger for at ingen faller utenfor, for i kirkens fellesskap skal alle gis mulighet til å yte og å ta imot, se hverandre og gjensidig hjelpe og styrke hverandre” (Kirkerådet, 2008:18). For å lykkes med inkludering er det viktig at fellesskapet anerkjenner de personene som ønsker å være en del av fellesskapet. I dagens samfunn ser vi tendenser til at menneskets livsbetingelser og deres levesett fortolkes for å passe inn i ulike kategorier. Dette er et problem som Nancy Fraser kaller tingliggjøringsproblemet, og det kan påvirke holdninger hvordan vi ser på ulike grupper i samfunnet og være med på å legitimere brudd på menneskerettighetene.

Anerkjennelse i diakonien betyr at alle mennesker skal behandles som likeverdige, uavhengig av etnisitet, alder, kjønn, kultur og funksjonsevne. Det betyr i praksis at i kirkens diakonale arbeid skal det strebe etter at alle enkeltindivider skal bli sett og lyttet til, og at alle opplever en gjensidig respekt (Johannessen, 2009:87-92).

2.2 Vern om skaperverket

Gud skapte verden og alt det som er i den. På jorden skapte Gud blant annet planter, dyr og mennesker. Menneskene har fått samme plass i skaperverket som alt det andre han skapte, men Gud satte menneskene til å dyrke hagen. Vi finner to skapelsesberetninger i Bibelen (2011). I den første (1.Mos 1, 28-30) ser vi en hierarkiordning hvor Gud styrer hva som skal dyrkes og hvilke ressurser som skal brukes, mens i den andre skapelsesberetningen (1.Mos 2,15) skaper Gud Edens hage og menneskene blir satt til å dyrke den. Gud har gitt menneskene et ansvar til å forvalte ressursene på en forsvarlig måte, ikke overforbruker dem, slik at våre etterkommere ikke vil ha ressurser nok til å leve et godt liv. Vern om skaperverket handler om at vi mennesker har fått et spesielt ansvar fra Gud til å forvalte hele det økologiske samspillet med dyr, planter, havet, luften og mennesker (Kirkerådet, 2008:21). Samtidig som vi har fått dette ansvaret, blir vi stilt til ansvar for våre handlinger overfor Skaperen (Schorre og Tomren, 2001:196).

Rundt 1850 startet den industrielle revolusjon i Europa. Med den fikk vi en helt annen forbrukerkultur enn den vi hadde vært vant til. Etter andre verdenskrig eskalerte denne utviklingen, samtidig med oppbyggingen etter krigens ødeleggelser, og materielle verdier ble viktigere for oss mennesker. Dette har ikke bare hatt positiv påvirkning på miljøet. Jaget etter rikdom har ført til større forskjell på fattig og rik, økt ensomhet på grunn av stress i hverdagen, som igjen fører til at relasjoner svekkes. Bruk av kunstig fremstilte stoffer og

kjemikalier for å øke produksjon og økonomisk profitt. Alle disse faktorene er avgjørende for hvordan vi tenker på bruk av naturen som ressurs for å oppnå større rikdom. Vårt overforbruk av naturen har nådd en tålegrense. Den har nådd et punkt hvor den ikke greier å resirkulerer seg selv. Gjennom Plan for diakoni (2008) har Dnk satt fokus på menneskehetens ansvar for verdiskapinger og økosystemer (Schorre og Tomren, 2001:198-205).

2.2.1 Den norske kirke og miljøtenkning

Der ingen lang tradisjon i Dnk for å tenke Guds skaperverk som en likeverdig del av skaperverket, på lik linje med menneskene. Det skjedde en forandring i teologisk tenkning etter den protestantiske revolusjonen. Da gikk fokuset fra å være en skapelsesteologi til å rette fokuset mot menneskets forhold til Gud, altså til det åndelige. Naturreligion fikk etter hvert lavere status enn forholdet mellom selvet og Gud, og naturvitenskapen tok over tenkningen om menneskets forhold til skaperverket (McFague, 2010). Det er først i de senere tiårene at natur og religion knyttes nærmere hverandre (Botvar, 1998:16). Som nevnt innledningsvis, var det først i 1969 at Dnk kom med sin første uttalelse om miljø. I 1960- og 70-årene ble det i Europa satt fokus på miljø. I 1965 ble det bestemt at 1970 skulle være europeisk naturvernår. Dette fikk stor betydning for det norske miljøvernarbeidet og kan regnes for det som ble innledningen til Dnk engasjement i miljøsaker (Tomren, 2014:94). Først nesten 20 år senere ble vern om skaperverk satt på dagsordenen på Kirkemøtet. I en treårsperiode fra 1984-87 jobbet ”Verdenskommisjonen for miljø og utvikling” (Brundtland-kommisjonen) med økonomisk utvikling sett i forhold til miljømessige utfordringer, altså bærekraftig utvikling. Dette arbeidet endte i rapporten ”Vår felles framtid.” (Tomren, 2014). Vedtaket som vi kan si har hatt størst betydning for miljøarbeid i Dnk, skjedde på Kirkemøtet i Dnk i 2007. Da ble det vedtatt en ny Plan for diakoni. Under arbeidet fram mot ny diakoniplan, ble det lagt sterke føringer på at vern om skaperverket skulle være en av fokusområdene i det diakonale arbeidet i menighetene, noe det også ble.

2.2.2 Tre hovedtradisjoner

Hans Morten Haugen fremstiller en modell hvor forholdet mellom mennesker og miljø på en enkel måte kan deles inn i tre ulike hovedtradisjoner; dypøkologisk forståelse, en antroposentrisk forståelse og en teosentrisk forståelse (Johannessen, 2009:105, 106). I en dypøkologisk retning spiller naturen en viktig rolle. Alt liv er av likeverdig betydning. Menneskene er en del av et ”hele” i skaperverket og må tilpasse seg på en slik måte at naturen

ikke blir ødelagt av vår måte å leve på. Den antroposentriske forståelsen av miljøarbeid er mer en instrumentell forståelse av naturen. Her ser de på mennesket som overordnet naturen. Menneskene har en rett til å gripe inn i naturen for å dekke menneskelige behov, særlig økt matproduksjon. Dypøkologisk og antroposentrisk forståelse av miljø, er to ytterpunkter. Mellom dem finner vi blant annet en retning vi kaller en teosentrisk forståelse. Den teosentriske forståelsen handler om hvordan vi gjennom vårt forhold til Gud og skapelsen, oppfatter oss selv som en del av skaperverket. Urfolket kan lære oss mye gjennom sin forståelse av naturen. De ser på skaperverket som et hele, noe de er en del av. Urfolkens levemåte er avhengig av naturen for å overleve, derfor søker de åndelig hjelp utenfor seg selv for å finne sin egen plass i skaperverket (Johnsen, 2007:27). For dem er det Gud som holder oppe naturen.

2.2.3 Grønn menighet

Gud har gitt oss et ansvar i forvaltningen av skaperverket gjennom skapelsesberetningene i 1.Mos kap. 1 og 2 (Bibelen 2011). Som kristne har vi et spesielt oppdrag for å vise nestekjærlighet (Kirkerådet, 2008:9), noe som kommer til uttrykk gjennom våre handlinger, som synliggjøres i formidling av evangeliet både i ord og gjennom konkrete handlinger (Schorre og Tomren, 2001:197).

Grønn kirke ble laget som et redskap for menigheter i Dnk, hvor det finnes en ressursbank som menigheter kan finne tips til hvordan de kan jobbe med de klimautfordringene vi har i dag. Gjennom å være Grønn menighet, blir arbeidet med menighetens miljøbevissthet synliggjort gjennom menighetens planer. ”Det er en konkret måte å ta Guds kall og ansvar for skaperverket og vår neste på alvor.” (Dnk m.fl., 2014:3). Kirken har hatt tradisjoner for at den diakonale satsningen rettes mot menneskene og ikke skaperverket. Kristne samer har lang tradisjon for å se på skaperverket som sin neste. Hvis skaperverket lider er det menneskenes ansvar å handle slik at lidelsene blir mindre for alt det skapte, også jorden. Dnk sitt fokus har endret seg ærlig etter at FN la fram sin klimarapport i 2018. Allerede i 2019 gav Dnk – Mellomkirkelig råd sammen med Kirkens Nødhjelp, Norges Kristne Råd og KFUM/KFUK ut boken ”Bærekraftsboka – FNs bærekraftsmål i lys av kristen tro. Boka består av sytten mål, hvor syv av målene handler om miljø. Disse målene omfatter alt fra hvordan vi skal arbeide for ren natur og ren energi over hele verden til vårt forbruk (Kirkens Nødhjelp m.fl., 2019).

Det er laget et hefte som heter ”Vår grønne menighet,” som kan brukes i underveis i prosessen for å bli grønn menighet. Heftet er inndelt i seks hovedområder; Forankring i menigheten, Gudstjenesteliv, Diakoni, undervisning og misjon, Informasjon og samarbeid, Innkjøp, forbruk og avfall og Energi, transport og reise. Under hvert hovedområde er det flere forslag til tiltak som menigheten kan jobbe med. Menigheten skal velge minimum tjuefem punkter i sin lokale tiltaksplan (Dnk m.fl., 2014). Dnk og Grønn Hverdag har siden 1990-årene jobbet aktivt med veiledning og verving av kirker til Grønn menighet. Dette arbeidet har gitt resultater. Fra å være 79 grønne menigheter i 2009 var det hele 230 grønne menigheter i 2011 (Kirkerådet m.fl., 2016:13).

2.3 Økoteologi

Hva betyr ordet økoteologi? Hvis vi deler det opp, ser vi at Øko betyr hus og kommer av ordet oikos, Teo betyr Gud og Logi betyr lære. Altså betyr ordet økoteologi læren om Guds hus, eller læren om skaperverket. ”For jorden og alt som fyller den, hører Herren til” (1.Kor. 10.26). Vi kan vel si at teologien har fått et utvidet fokus i økoteologien. Økologisk perspektiv og naturfokus trekkes inn i teologien og sees i sammenheng med samspill med skaperverket. (Eide m.fl., 2008:15).

Fram til 1970-årene var teologien konsentrert om Gud og mennesket, men etter den tid har nature kommet inn som en viktig del av teologiens fokus. H.P. Santmire, en amerikansk teolog, hevder at denne endringen har ført teologien inn i et paradigmeskifte, som kan ha hatt like stor betydning som Luthers reformasjon (Eide m.fl., 2008).

2.3.1 Syndefallet

Ut fra et teologisk perspektiv kan vi se på syndefallet som en forklaring på miljøkrisen, en naturens hevsn (Mæland, m.fl., 2007:91). Tiden før syndefallet var preget av harmoni mellom alt det levende som Gud hadde skapt. Adam og Eva trosset Guds vilje og spise av kunnskapens tre. Dermed endres relasjoner mellom Gud og menneskene, mennesker imellom og mellom mennesker og skaperverket, og det blir en ubalanse i økosystemets relasjoner (Tomren m.fl., 2007). I 1.Mos. 9.9-17 finner vi Noahs pakt med Gud. Her likestilles alle levende vesener, mennesker, planter, fugler og dyr. Samtidig sa Gud til menneskene at ”alt som lever og rører seg, skal dere ha og spise” (1. Mos. 9.3).

2.3.2 Inkarnasjon, korset , oppstandelse og himmelfarten

Gud kom til jorden gjennom sin sønn, Jesus. Inkarnasjon er det teologiske begrepet på at Jesus kom til jorden som et menneske, ikledd ”kjøtt.” Sønnen ble båret frem av Maria, og gjennom fosterstadiet ”veves han inn i materialer med de økologiske systemene (...) og Jesus blir (...) et barn av jorden” (Mæland m.fl., 2007:92). Etter hvert som Jesus vokser opp, blir han en del av jorden. Tomren forklarer dette med at i løpet av et år blir hele 98% av kroppens molekyler byttet ut. Molekylene spres ut i naturen, blant annet i plantene. Plantene spises av andre dyr og mennesker, og dermed kan vi si at Jesus er spredt utover hele jorden og er blitt en del av den (Mæland m.fl., 2007:91-94).

Jesus ble hengt på korset da han tok på seg skyld og sonet straffen for våre synder, en forsoning for skaperverkets brutte relasjoner. Korset er et symbol på Kristi nærvær i skaperverket. Korsets vertikale del peker fra jorden og opp mot himmelen, og er et bindeledd mellom Gud og jorden (Mæland m.fl., 2007: 94-95).

Oppstandelsen kan ses på som begynnelsen på en ny tid for skaperverket. I Kol. 1.19 f hører vi om Jesu blod som dryppet ned på jorden mens han hang på korset. Blodet kan sees på som en slags forsoning og var med på å lege jordens sår (Mæland m.fl. 2007:95).

Jesus kom til jorden og ble en del av den gjennom at han ble menneske. I sitt jordiske liv spredte Jesus molekyler inn i jordens materier. Gjennom frelsesberetningen tok Jesus med seg noe av det jordiske tilbake til Gud. Vi kan si at det oppsto en bevegelse fra Gud og jorden og gjennom himmelfarten, fra jorden og opp til Gud igjen (Mæland m.fl., 2007:97).

2.3.3 Økologiske utfordringer

Vi opplever stadig flere naturkatastrofer og ekstremvær rundt om i verden i dag.

Gjennomsnittstemperaturene stiger, snø og is smelter, noe som fører til at havnivået stiger. Naturvitenskapen har lenge forsket på årsaker til disse voldsomme endringene, og er klar i sin tale på at dette skyldes klimaendringer, og at de er menneskeskapt. Bruk av fossilt brensel, store uttak av skog, sementproduksjon og endringer i bruk av landarealer, har gitt en økning på CO₂ i atmosfæren på hele 40 % siden 1750. Dette gir store konsekvenser for hele skaperverket. I områder med ørken vil det komme mindre nedbør, og lengre perioder med tørke, vil føre til at ørkenene vokser i areal. Gjennomsnittstemperaturen vil stige.

Temperaturøkningen vil blant annet virke inn på Golfstrømmen, noe som igjen virker inn på klimaet i nordområdene og gir mer nedbør og mer ekstremvær. Issmelting fører til at havnivået stiger. Alt dette vil være med på å gi mindre rent vann i verden, som igjen fører til økt fare for blant annet sykdom blant dyr og mennesker. (Miljødirektoratet, 2018).

De som lever i vestlig del av verden, har et enormt forbruk av varer, energi og ikke minst ser vi store endringer i reisevaner. Det igjen medfører store mengder avfall og utslipp av giftige stoffer som ikke brytes ned i naturen på flere hundre år. Vi ser stadig i media at dyr i havet dør fordi de har spist plast som har blitt kastet i havet, kyr som dør fordi de har spist metall som har blitt kastet i naturen. Forskere innen naturvitenskapen hevder at dersom vi greier å holde oppvarmingen under 2 grader, kan vi bremse den raske utviklingen. For å få til dette er det viktig at vi gjør store endringer. Noen tiltak kan være å redusere vårt forbruk, endre reisevaner og satse mer på klimavennlig energi.

2.4 Samer og kristen tro

Samisk kultur og samenes livsgrunnlag er bygget opp rundt de ressursene som naturen gir. Mange samer driver med reindrift og fiske og er helt avhengig av at det er balanse i naturen for at de skal opprettholde sitt livsgrunnlag. Samene har et eget uttrykk de bruker på jorden, ”Moder jord.” I det ligger det at de har et helt spesielt forhold til jorden. De ser på jorden og naturen som noe hellig i seg selv, noe de er helt avhengige av for å leve. Det har de gjort til alle tider. I den samiske joiken, ”Suola ja noaidi,” fra 1820-årene, som handler om tyven (nordmennene) og sjamanen (samene), utspiller det seg et drama mellom de to om bruk av jorden som ressurs. Sjamanen hevder at nordmannen driver rovdrift på jorda ved å dyrke bare på et sted, og ikke flytter rundt som dem. Samene var sterkt imot koloniseringen som skjedde, særlig i Finnmark. De så dem som flyttet dit som inntrengere. Naturen var selve kilden til livet. Tyven på sin side hevder at menneskene er satt av Gud til å dyrke i hagen, 1.Mos 2.15 (Mæland m.fl., 2007). Dette avspeiler store forskjeller i hvordan kristne samer tenker forskjellig fra oss på jorden, Guds skaperverk. Den sørsamiske presten, Bierna Bientie, beskriver det på følgende måte; i den samiske verden tenker de at det er ”landet som eier folket,” mens i den vestlige verden er det motsatt, at det er ”folket som eier landet” (Schorre og Tomren, 2001).

Det er uvisst når kristningen av samer startet, men det ble bygd kirker i sørsamiske områder allerede fra 1100-tallet, så det er naturlig å tro at kristningen i sør startet da. I 1716, da den norske presten og misjonæren, Thomas von Westen, dro på misjonsreise nordover i Norge, med det mål å kristne samene, ble et vendepunkt i kristningen av samene. Avgudsdyrkelse og samiske symboler ble forbudt (Gaavnoes). Store deler av runetrommene ble brent og det finnes bare et fåtall igjen av de gamle trommene i dag. På slutten av 1800-tallet var den samiske troen så godt som utryddet.

2.4.1 Sørsamisk økoteologi

I førkristen tid trodde samene på flere guddommer. Skaperguden, Jupmele (sørsamisk), var en av dem. Han var den øverste sto over alt det skapte. Samene var av den formening at skaperguden hadde skapt alt og at alt i skaperverket hadde egenverdi og sto i nært forhold til guddommelige makter. Det var ingen forskjell på om du var fisk, dyr, vekster eller menneske. Samene mente at alt hadde rett til liv og til en plass i verden. De trodde også på et slektskap mellom alt det skapte. Dette begrunnet de med at alle hadde samme opphav, skaperguden , og at ”ingenting eksisterer alene med seg selv” (Schorre og Tomren , 2001:137).

Distriktene samene oppholder seg i kalles ”sitje” på sørsamisk og ”siida” på nordsamisk. Innenfor hvert sitje hadde relasjonene mellom Gud, mennesker og dyr større betydning enn relasjonen innad i artene. Samene er opptatt av varsomhet i naturen. De ønsker ikke å krenke de åndelige vesenene og det guddommelige som finnes der (Schorre og Tomren, 2001:140). Helt frem til i dag har de spurt naturen om de kan oppholde seg der. Samene har tradisjoner for å velsigne naturen før de høster av den (Johnsen, 2007). Etter høstingen utfører de også en del hellige handlinger. Blant annet er bjørnen er et hellig dyr for samene. Det betyr ikke at de ikke kan ta livet av den, men den må drepes etter bestemte ritualer. Det samme gjelder slakting av rein, som også regnes som en hellig handling. Tungespissen på reinen regnes som hellig og skjæres derfor bort. Tungespissen skal legges på et hellig sted i naturen. Disse hellige stedene er ofte offerplasser hvor de kommer i kontakt med guddommen og åndene. Alle de døde regnes fortsatt som en del av fellesskapet gjennom åndelighet og finnes i sitjen. (Schorre og Tomren, 2001).

Et eksempel på velsignelse av naturen fra Karasjok, var det vanlig å risse inn tre kors bak geviret til reinen. Disse korsene var en velsignelse til Gud, Jesus og Den Hellige ånd (Johnsen, 2007).

Samenes forhold til naturen har det vi kan kalle et dypøkologisk forankring. Det betyr at de ser på alt i naturen som likeverdig, alt fra små mikroorganismer til oss mennesker. Mennesket må tilpasse seg naturen og dens behov og forvalte den på en måte som ikke er til skade for den (Johannessen m.fl., 2009). Menneskene skal forvalte jorden ikke forbruke den.

2.4.2 Gud i naturen, Guds gave, Guds pust

Tore Johansen, prest og same, beskriver menneskene som ”jordens barn, solens barn og vindens barn,” i en bok med samme tittel. I samme bok beskriver Johnsen at kristen tro og samisk landskap er vevd sammen i det han kaller en livsvev. Disse tre betegnelsene på ”barna” eller menneskene tilsvarer de tre trosartiklene; Gud, Jesus Kristus og Den Hellige Ånd (Johnsen, 2007).

2.4.2.1 Gud i naturen

Som kristne tror vi på at Guds himmel er over oss og alt det skapte. I første trosartikkel står det; ”Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper.” Men hvem er jeg blant alt det skapte? Gud har gjort oss til jordskapinger ved å forme menneskene fra støv på jorden (1.Mos 2.7). Johnsen sier, at ”vi er et jordens barn” (Johnsen, 2007). Herren Gud gav oss et ekstra ansvar ut over det å dyrke Moder jord. Han har i tillegg satt oss til å vokte den (1.Mos 2.7). Dette ansvaret gjelder alt det skapte. Vi skal ikke ta ut mer ressurser en det vi trenger til livets opphold. Tidligere lærte samiske barn at de var en del av et stort fellesskap av sine foreldre. Slik har det vært i generasjoner, men i den senere tid har det blitt slik at det samiske samfunnet er i ferd med å glemme.

Et samisk uttrykk på en som bryter viktige bånd som tradisjonelt har vært en viktig del av det samiske samfunnet, er ”tsjude.” I et samfunn preget av størst mulig økonomisk lønnsomhet, vil det føre til at flere samer blir ”tsjuder” (Johnsen, 2007).

2.4.2.2 Guds gave

I samisk tradisjon blir ilden sett på som en livgivende kraft. Ilden er solen og solen er selve livskilden. Jesus Kristus sier om seg selv at han er verdens lys (Joh 8.12), og fremstilles flere ganger med et lys omkring hodet. Dette kan sees på som en forbindelse mellom Kristus og

solen. Trekker vi sammenligninger med samisk tradisjon kan vi knytte Kristus til ildstedet eller solen. Sjamanen, samenes kontakt med åndene, brukte runeboommer, en slags tromme, for å komme i kontakt med ånde verdenen. På runebommen var det tegnet inn mange symboler. På sørsamiske runeboommer var alltid ildstedet, eller "árran" som de kaller det, i sentrum. Ellers var den inndelt grovt sett i tre nivåer; den himmelske verden, jordiske verden og verden under jorden (Johnsen, 2007). Denne inndelingen kan sammenlignes med den andre trosartikkelen, hvor Jesus Kristus vandrer fra ånde verdenen videre til jorde verdenen og ned til dødsriket, for så å bevege seg samme vei tilbake "for å sitte ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd." I gammel samisk tradisjon trodde de at hvis det ble ubalanse i relasjonene mellom disse tre verdenene, så kunne ting gå galt. De kunne bli rammet av blant annet sykdom og tragedier. "Noaidien," sjamanen, fungerte som mellommann mellom de ulike verdenene. Han fungerte også som en medisinmann eller helbreder. På samme måte kan vi si at Jesus var mellommann mellom Gud og menneskene. Gud sendte Jesus til oss for å frelse menneskene. Han er sendt til jorden for å gjenopprette brutte relasjoner i verden. Dette "gir håp om frihet for hele skaperverket" (Johnsen, 2007).

2.4.2.3 Guds pust

1. Mos 2.7 forteller oss om mennesket som blir en levende skapning ved at Gud blåser livpust inn i det. Gud blåser sin ånd inn i oss. Samene hadde en egen vindgud, "bieggolmmài." Han var herre over vinden på samme måte som Gud var herre over Den hellige ånd. Verken vinden eller ånden kan styres av menneskene eller noe annet levende vesen. De lever sitt eget "liv." Ingen kan gjøre seg til herre over dem eller styre dem på noen som helst måte. Johnsen (2007) bruker et bilde på ørnen når han skal forklare dette. Når ørnen er klar til å fly ut av redet, må den bare kaste seg utfor fjellhyllen og la det stå til. Menneskene er mye mer bundet til det som oppleves trygt, og har vanskelig for å slippe kontrollen. Menneskene har vanskelig for å "slippe seg ut på troens vinger" og la vinden føre dem dit Gud vil. "Men de som venter på Herren, får ny kraft, de løfter vingene som ørnen" (Jes 40.31). Det handler om at vi tør la Gud bære våre liv og lar ham være herre over oss (Matt 16.25).

Hvordan kan vi si at dette henger sammen med den tredje trosartikkel? Ånd og skaperverk knyttes sammen i Salmenes bok, hvor det står; "Du sender ut din Ånd, og de blir skapt, du gjør jorden ny" (Sal 104.30). Tradisjonelt har ikke Dnk tatt opp tema om Guds nærvær i skaperverket. Samene har hatt mye større fokus på dette. De sammenligner vinden med Guds egen pust. På samisk brukes ordet "vuoignja," som betyr ånd. De har nesten samme ordene for åndedrett og hvile også, "vuoignjat" / "vuoijnjahat" og "vuoijnjastit" / "vuoijnjastus."

Reindriftssamene har alltid tatt hensyn til vinden, eller vi kan vel snarere i at det er reinen som innretter seg etter vindforholdene, og forteller reieneierne om viktige forhold som skjer i naturen. Vinden leder reinen på samme måte som Gud vil at ånden skal lede oss og la oss bevege etter den, og leve som ”vindens barn” (Johnsen, 2007).

Jesu Kristi gjerninger er knyttet til Den Hellige ånd, som igjen henger sammen med Guds frelse til verden. Derfor kan vi også si at det er sammenheng mellom andre og tredje trosartikkel. Gjennom ånden blir kirken og det hellige fellesskapet til. Kirken har derfor en sentral plass i ”Livets sirkel” (Johnsen, 2007:59).

2.4.3 Livets sirkel

Indianerne i Nord-Amerika har en religiøs filosofi, hvor alt er knyttet sammen i et stort fellesskap og alle i dette fellesskapet er avhengige av hverandre. Vi kan si at det bygger på et holistisk syn, hvor alt har en sammenheng og at Gud og Den Hellige ånd er i sentrum. Denne filosofien kaller de for ”Livets Sirkel.” Livets Sirkel er selve skaperverket, med alt det Gud har skapt; mennesker, dyr, fisker, planter, vann osv. Gud er det som binder alt i sirkelen sammen. På grunn av menneskenes brutte relasjoner med Livets Sirkel gjennom syndefallet, er de de eneste i sirkelen som av natur ikke finner sin plass. De er avhengige av åndelig hjelp for å greie det. Gjennom frelse har menneskene fått mulighet til å bringe helhet i sirkelen tilbake (Schorre og Tomren, 2007:2018-225). Korset er et symbol på Kristi nærvær i den brutte Livets Sirkel. ”Og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv, det som er på jorden, og det som er i himmelen, da han skapte fred ved havs blod på korset” (Kol 1.20).

I kirken i den vestlige verden har det vært lite fokus på Åndens virke. Det er Åndens gjerninger som har stått i sentrum. Dette synet har endret seg. Dersom vi ser på betydningen av det å være kirke i verden i dag i et økologisk kirkelig perspektiv, kan vi si at kirkens tjeneste i møte med skaperverkets brutte relasjoner, skjer gjennom kirkens diakoni (Schorre og Tomren, 2007). Gud har gitt oss et forvalteroppdrag der vi mennesker er satt til å ta vare på skaperverket (1 Mos 2.15). Tradisjonelt har vi sett oss selv som antroposentrisk, men vi ser en endring og kan si at kirken er inne i et paradigme-skifte, hvor skaperverket blitt vektlagt i større grad. I første trosartikkel er menneskene sterkt knyttet til skaperverket. For at det skal lykkes menneskene å bringe helheten i Livets Sirkel tilbake, forutsetter det at mennesker utvikler en ny selvforståelse, og har en forståelse av at de er en del av, og innvevd i Livets Sirkel (Schorre og Tomren, 2007). Åndelig dimensjon og tredje trosartikkel med ”en hellig, allmenn kirke” og ”de helliges samfunn” trer tydeligere frem, og er en forutsetning for å

lykkes med oppdraget å ”redde” skaperverket. Urbefolkningene er i mye større grad opptatt av åndelige tradisjoner. Som nevnt tidligere, opplever de Den Hellige ånd overalt rundt seg i skaperverket.

2.5 Oppsummering av teorikapitlene

I kapittel 2.1 har jeg gjort rede for diakoni i Den norske kirke, med fokus på grønn diakoni og inkludering. I kapittel 2.2 har jeg skrevet om vern om skaperverket ut fra Den norske kirke sin miljøtenkning og om grønn kirke som ble opprettet som et redskap for Dnk i arbeidet med klimatiltak. I kapittel 2.3 har jeg utredet ulike begreper innen økoteologi som syndefallet, frelseshistorien og hvilke økologiske utfordringer vi står overfor i dag. I kapittel 2.4 har jeg skrevet om samer og kristen tro i et økoteologisk perspektiv.

3 Metode

3.1 Valg av metode

I min forskning ønsker jeg å gå i dybden, slik at jeg kan få best mulig grunnlag for å få svar på min problemformulering. Derfor har jeg valgt å foreta et kvalitativt studie, gjennom bruk av intervju. Denne metoden har jeg valgt fordi jeg ønsker ”å legge vekt på et nært og tett forhold mellom forskeren og det miljøet eller de personene som utforskes” (Repstad, 2007:17). Min forskning er begrenset til menigheter i et spesifikt område i Den norske kirke. Menigheter med høy populasjon av samer. Dette fordi jeg ønsker å finne ut om samisk kultur og tradisjoner har betydning for hvordan menigheten jobber i forhold til min problemstilling. ”Kvalitative studier gir ofte godt grunnlag for å forstå konkrete, lokale utviklingsforløp” (Repstad, 2007:24).

3.2 Kvalitativt intervju

Jeg har valgt å bruke kvalitativt intervju til innsamling av data. Da får jeg en nærhet til intervjuobjektet og et godt innblikk i hvordan ”personen forstår seg selv og sine omgivelser” (Thagaard, 2013:58). I oppgaven har jeg valgt å bruke semistrukturert intervju for å holde en fast ramme. Spørsmålene jeg vil bruke er faste, likeså temaet for oppgaven. Jeg ønsker å ha muligheten kunne komme med tilleggsspørsmål, men også til å ”vandre” framover og bakover i intervjuguiden. Ved bruk av semistrukturert intervju vil jeg få større fleksibilitet og intervjuobjektet kan lettere knytte sine svar og til egne forutsetninger (Thagaard, 2013:98).

Ved at jeg bruker intervju som metode, er det en viss risiko for at jeg ikke får tak i hele sannheten. Det blir et asymmetrisk maktforhold mellom meg som intervjuer og intervjuobjektet, i den forstand at jeg er den som har valgt tema for intervjuet, laget intervjuguiden, definert situasjonen for intervjuet og er framdriver for intervjuet (Thagaard, 2013:96). Dersom jeg ikke er oppmerksom på dette og hele tiden er bevisst at vi skal være likeverdige personer, kan det oppstå ubalanse i situasjonen, og intervjuobjektet kan svare med motkontroll, i form av å holde tilbake informasjon (Kvale m.fl., 2015:52).

3.3 Hermeneutikk

Hermeneutikk er læren om hvordan forstå eller fortolke tekster. Særlig er den hermeneutiske retningen brukt i tolkning av juridiske- og teologiske tekster (Krogh, 2014:10). Det er viktig at jeg som forsker forstår forfatterens perspektiv gjennom å sette meg inn i tekstens historiske og sosiale konteksten, samtidig som jeg er klar over at egne erfaringer og verdier spiller inn på habiliteten i forskningen. Den engelske sosiologen Anthony Giddens, bruker begrepet dobbel hermeneutikk om dette fenomenet (Gilje og Grimmen, 2013:146).

For å jeg skulle forstå teksten jeg forsker på, har jeg vandrer frem og tilbake mellom helheten og delene i teksten. Dette har jeg valgt fordi at all forskning er i stadig bevegelse. Den vandrere mellom helhet og deler i det jeg skal tolke, konteksten det tolkes i og min egen forståelse” (Johannesen m.fl., 2010:364-365). Hans-Georg Gadamer sier at forståelse ikke er mulig uten en forforståelse og fordommer. Med fordommer mener Gadamer en forutgående forståelse, en forståelse av tidligere perioder og kulturer. Først da utgjør teksten en helhet. Denne tenkningen er sentral i hermeneutikken og kalles *den hermeneutiske sirkel*. Tekst og leser er i stadig bevegelse, dvs. at når jeg leser vil jeg ha med seg en forforståelse av teksten, som blir endret underveis mens jeg leser. Den nye forståelsen som oppstår, er med videre i tolkning av teksten. Slik veksler det under hele prosessen (Krogh, 2014:47-61).

3.4 Etliske refleksjoner – reliabilitet - validitet

I min forskning vil spørsmålene være av en slik karakter at det går inn på diakonens, kirkens og menighetens arbeid i forhold til miljøspørsmål. Noen av spørsmålene kan berøre intervjuobjektets personlige meninger, og gjør at noen kan føle at det kommer for nært. Det blir viktig at jeg ikke virker for pågående, slik at intervjupersonen føler seg overkjørt og ikke

tør å komme fram med sine egne meninger. Intervjupersonen må heller ikke ledes til å være mer åpen enn han/hun ønsker slik at han/hun sitter igjen med en følelse av anger (Thagaard, 2013:119). Under intervjuet må jeg som forsker ikke bare være oppmerksom på mitt verbale språk, men også være bevisst på min non-verbale kommunikasjon, slik at min atferd ikke virker provoserende på intervjupersonen (Thagaard, 2013:120).

3.4.1 Reliabilitet

Reliabiliteten i et forskningsprosjekt sier noe om hvor pålitelig et resultat er, og om det er mulig for andre forskere å etterprøve mine resultater i en annen tid (Kvale m.fl., 2015:137, 276). Under intervjuene var jeg hele tiden bevisst min egen rolle. I innhenting av informasjon til min forskning, etterstrebet jeg å ta imot informantens fortelling, uten å la mine egen forståelser og oppfatninger påvirke den. Intervjuene ble tatt opp på lydfil, som etterkant ble transkribert av meg selv.

3.4.2 Validitet

Validitet i et forskningsprosjekt handler om hvorvidt metoden egner seg til å undersøke det som den er tenkt til å undersøke (Kvale m.fl., 2015:276) og hvor stor gyldigheten forskningen har (Thagaard, 2011:204). I min kvalitative undersøkelse har jeg lagt stor vekt på åpenhet mellom intervjupersonene og meg som forsker. Underveis i oppgaven har jeg gjort rede for mine valg. Relevansen av min forskning avhenger av om noen finner temaet aktuelt og interessant. Dnk har for tiden stor fokus på klima og bærekraftsmål, men det er forholdsvis nytt å trekke inn det samiske perspektivet.

3.4.3 Forskerens forutsetninger

Som forsker er det ikke mulig å være nøytral i et forskningsprosjekt. Forskerens vitenskapelige kompetanse og erfaringsbakgrunn vil alltid påvirke situasjonen (Kvale m.fl., 2015:51-53). Min erfaringsbakgrunn, mine holdninger og min historie vil være med på å prege oppgaven. Noe vil være bevisst og noe ubevisst i det som presenteres. Mitt kjennskap til miljøet jeg forsket i, kan sees både som en styrke og en begrensning i forskningen (Thagaard, 2011:2003). Jeg har ingen kunnskaper fra det sørsamiske språket, noe som gjorde at informantene måtte oversette og forklare hva ord og uttrykk betydde. Det er ikke alle samiske ord og uttrykk det finnes ord for i det norske språket, så det kan ha vært med på å skape misforståelser. Gjennom min jobb som diakon og min kjennskap til Grønn menighet,

kan jeg ubevisst ha vært med på å prege intervju-situasjonen. Samtidig kan det ha vært med på å gi meg økt forståelse for det informanten forteller.

Jeg valgte å melde forskningsprosjektet inn til Datatilsynet – NSD, da mine informanter skulle fortelle om sin tilhørighet til og opplevelser i egen menighet. Det var også en mulighet for at både menigheten de tilhørte og informanten selv kunne være identifiserbart, samt at det ble gjort lydopptak under intervjuet. NSD godkjente prosjektet.

3.4.4 Transkribering

I forkant av intervjuene informerte jeg informantene om hvordan jeg hadde tenkt å bruke de innsamlede dataene i forskningen, hvordan de blir oppbevart, hvem som får tilgang til opplysningene, hva som skjer med dem etter at forskningen er avsluttet (NESH, 2016:13). I min forskning var det ikke vært nødvendig å komme med personopplysninger, da forskningen har fokus på menighetens praksis, diakonens rolle og en minoritetsgruppes tenkning rundt et tema. Ettersom jeg bare notere det som ble sagt i intervjuet, var ikke forskningen meldepliktig til NESH (NESH, 2016:14).

Alle intervjuene har blitt skrevet ned så ordrett som mulig, men enkelte dialektord, samiske og uttrykk er vanskelig å oversette til bokmål. Der er en viss fare for at jeg under transkriberingen ikke har vært nøyaktig nok og at det informanten sier har blitt oppfattet i en annen mening enn det informanten ønsket å uttrykke. Dette må nevnes som en svakhet ved forskningen.

3.4.5 Utvalg og intervjuprosess

I prosessen med å komme fram til et representativt utvalg, valgte jeg å gå foreta et intensivt utvalg, fordi jeg ønsket å intervju personer som hadde gode kunnskaper om det aktuelle tema jeg ønsket å fordype meg i. Når utvalg foretas på denne måten, kaller vi det et strategisk utvalg (Thagaard, 2013:60). I min forskning ønsker jeg å se på om det at det er høy samisk populasjon innen et avgrenset område, er av betydning for det diakonale arbeidet innen vern om skaperverket i menighetene. Dette har jeg lagt til grunn for utvelgelsen av informanter. Utvelgelsen av informanter ble gjort ut fra geografiske områder hvor jeg har kjennskap til at det lever en del sørsamer som driver med reindrift, kjennskap til at de er tilknyttet Dnk i ulike roller, enten som ansatt eller medlem, og spredning i alder og kjønn. Ingen av lokalmenighetene har ansatt diakon, men den sørsamiske menigheten har ansatt diakoniarbeider i hel stilling. Jeg var på forhånd klar over dette. Det er få menigheter i distriktene som har ansatt diakon. Nærhet til samisk kultur og hverdag ble veid tyngre i

utvelgelsesprosessen. Målet med å velge å benytte kvalitative forskningsintervju for å innhente data til forskningen, var for å komme nærmere de intervjuedes erfaringer fra deres livsverden, for så å tolke betydningen av opplysningene som kommer fram (Kvale m.fl., 2015:22). I kvalitativ forskning velger en gjerne deltagere som har et forhold til eller kvalifikasjoner om området en skal forske i.

Etter at utvelgelsen var gjort og godkjenningen fra NSD var klar, sendte jeg informasjonsbrev på mail eller hadde muntlig informasjon på telefon. Intervjuguide var vedlagt i mailen. I alle tilfeller hadde jeg muntlig informasjon og en gjennomgang av informasjonsskrivet og intervjuguidens hovedområder i forkant av intervjuet. Avtaler om intervju ble enten gjort ved personlig oppmøte eller så ringte jeg dem for å høre om de ville stille som informanter i mitt forskningsprosjekt og avtalte tid og sted for gjennomføringen.

Jeg informerte om de etiske retningslinjene for prosjektet og at de når som helt og uten å oppgi grunn, kunne trekke seg fra prosjektet. Alle deltagerne i studiet samtykket skriftlig i å delta i forskningsprosjektet og at intervjuet ble tatt opp på lydfil med mobiltelefon. Ved at jeg valgte å benytte opptak i innsamlingen av data, kunne jeg ha fokus på intervjupersonen og deres reaksjoner, da det som ble sagt under intervjuet ble bevart på lydfilen og transkribert i etterkant (Kvale m.fl., 2015:112).

Jeg laget en intervjuguide som var delt inn i tre hovedområder. I tillegg hadde jeg et åpent spørsmål til slutt, hvor den enkelt kunne fortelle om det var noe de kunne tenke seg å fortelle i forhold til det samiske perspektivet og gudstro. Hvert hovedområde bestod av 5-6 spørsmål (vedlegg 3).

Gjennomføringen av intervjuene viste seg å bli utfordrende. Samene inkludere hele familien i reindriften, noe som gjorde det utfordrende å få gjort avtaler. Det var arbeid i forbindelse med reinens oppholdssteder og eventuelle forflytninger som var avgjørende for om når de kunne stille til intervju. De hadde også jobb utenom reindriften, noe som medførte en travel hverdag. God dialog med intervjupersonene viste seg å være het nødvendig for å komme i mål med intervjuene.

3.4.6 Pålitelighet og troverdighet.

I min forskning har jeg fått informasjon både fra ansatte i ulike menigheter og samiske medlemmer i Dnk. Det er usikkert om dette utvalget vil være generaliserbart og kan gi et riktig bilde av temaet sett i lys av grønn diakoni i samisk kontekst.

Gjennom beskrivelsene i metodekapitlet på fremgangsmåte for innhenting av informasjon, har jeg på best mulig måte prøvd å gjenspeile det informantene fortalte. Det er på ingen måte gitt at det de fortalte meg er den absolutte sannhet. På grunn av kulturelle forskjeller i det norske og sørsamiske miljøet og at det det norske språket ikke finnes ord for enkelte samiske ord og uttrykk, kan det finnes flere svakheter ved denne forskningen.

4 Analyse

I dette kapitlet vil jeg gi en presentasjon av funnene som jeg gjorde i intervjuene. For lettere å kunne sammenligne den informasjonen som kom fram i intervjuene, har jeg valgt å dele inn i kategorier etter tema. Funnene som jeg gjør vil jeg ta med inn i drøftingen i et senere kapittel i oppgaven.

Informantene har ulike roller i Dnk i det sørsamiske miljøet. Det sørsamiske menigheten, Saemien Åålmege, har få ansatte og forholdsvis få medlemmer, noe som kan gjøre det lett gjenkjennbart dersom jeg knytter koding opp mot roller. Derfor har jeg valt å anonymisere informantene gjennom å bruke kode S1, S2, S3 og S4 på samene som har deltatt som informanter. På de to øvrige, som har ulik tilknytning til Dnk, har jeg valgt å bruke koden A1 og A2. Jeg bruker han/hun om hverandre på informantene. Det trenger ikke å ha sammenheng med informantens kjønn. Direkte sitater fra informantene vil være skrevet i kursiv, noen ganger med innrykk andre ikke. Dette har jeg gjort for at det skal komme tydelig frem hva som informantenes egne utsagn.

4.1 Tilknytning til menigheten

Jeg startet med å finne ut hvilken tilknytning de hadde til Den norske kirke og om de visst om de hadde ansatt eller tilgang på diakon i menigheten. Dette gjorde jeg for å ha en viss oversikt over informantenes kjennskap til menigheten og om de eventuelt var knyttet opp mot menighetens arbeid. En av informantene uttrykte seg slik;

”Min menighet er todelt. Den drar mellom lokalt og så er jeg medlem av Saemien Åålmege, som da er en kategorialmenighet i Den norske kirke” (S3).

Den samme tilhørigheten til disse to menighetene svarte både S1, S2 og S4. På spørsmålet om tilhørighet svare A1 at:

”Det er jo det letteste da, for jeg er sokneprest.” A2 beskriver det slik; ” (...) etter at jeg flyttet til)sted) for 17 år siden, så ble jeg med i menighetsarbeidet her og etter hvert ble jeg med i Menighetsrådet”.

På spørsmålet om det var ansatt diakon eller om de visste om menigheten hadde tilgang på diakon, var A1 og A2 svært kontante i svaret på at det hadde de ikke i sin lokale menighet.

”Vi har ikke. Det har vært et uttalt ønske, men der stopper økonomien dessverre, fordi jeg ser at det er et veldig behov for det når jeg ser hva andre kommuner som har diakon, hva de får gjort nå det gjelder å hjelpe folk som trenger hjelp” (A2).

A1 bekrefter dette på samme måte.

”Jeg vet at vi ikke har ansatt diakon (...) jeg sitter såpass tett på disse prosessene, at jeg vet at vi får heller ikke diakon nå i forbindelse med de nye diakonmidlene som kom i fra Kirkerådet.” (A1).

Tre av de samiske informantene var helt tydelige på at de hadde diakon i den sørsamiske menigheten. Bare A1 var noe tvilende i svaret.

”Ja det har vi sikkert (ler) Jeg vet ikke.” (A1).

Alle de samiske informantene var usikker på om det fantes diakon i den lokale menigheten.

4.1.1 Oppsummering

Informantene har alle tilknytning til den norske kirke på en eller annen måte. I hvilken grad og på hvilken måte de er tilknyttet er ulikt. Informantene som er tilknyttet den sørsamiske menigheten har kjennskap til at det finnes diakon i Saemien Åålmege, men er usikker på om

det finnes i deres lokale menighet. De to andre informantene, som har tilhørighet i Dnk og ikke i Saemien Áálmege, har god kjennskap til at de ikke har diakon i deres lokale menighet. De nevner for øvrig ingen ting om den sørsamiske menigheten.

4.2 Egne tanker om vern om skaperverket

I intervjuene ønsket jeg å finne ut hvilken forståelse den enkelte hadde om begrepet vern om skaperverket og hvilken betydning det eventuelt hadde i deres tro, deres syn i miljøspørsmål og hvilke tanker de hadde rundt skaperverket sett i lys av samisk tro.

Begrepet ”Vern om skaperverket”

Flere av informantene påpekte at det vi menneskene var en del av det skapte og at vi hadde et særlig ansvar for å ta vare på skaperverket.

”Alt som er skapt, alt som er laget, det har jo en rett til både å eksistere og å overleve. Og så er det da lagt til mennesket å ta vare på det som er skapt.” (S4).

En av de andre informantene forklarte det på en lignende måte, men er tydelig på at menneskene er en del av et hele på lik linje med det andre Gud har skapt.

”(...) vern om skaperverket det handler jo om samspillet (...) hvis vi skisserer en sirkel som symboliserer jorden, og inne i den er det både mennesker, dyr, fugler, alle vekster som vi finner i naturen, sjøer, ha. Alt det vi har rundt oss av natur. Og vi mennesker er en del av det på lik linje med naturen. Ingen over og ingen under. Jeg tenker at det er hele skaperverket (S2).

S1 knyttet vern om skaperverket tett opp til hverdagen i samenes kultur.

”Det er alfa omega for vår eksistens (...) og uten at den er beskyttet og i bra stand, så har en ikke mulighet for å holde på med rein. For reinen er jo den som lever og ånder i det her og da må forholdene ligge til rette for at den skal ha det bra. Og da må det være minst mulig uberørt.

S4, som også har vokst opp med reindriftssamer, knytter også begrepet opp mot samisk kultur og barnelærdom.

”Alt som er skapt, alt som er laget, har jo en rett til både å eksistere og å overleve. Og så er det lagt til menneskene og ta vare på det som er skapt (...) du har ikke bare en rettighet til å utnytte naturen, men du har en plikt og et ansvar for at naturen skal være slik som den alltid har vært.”

S3 knyttet det næret opp til et nærliggende problem for reindriftsnæringen i dag, nemlig energibehovet i verden.

”Vindmøller (...) jeg er usikker på om det er noe direkte vern av skaperverket (...) det går med mye areal og det er en knapphetsvare i vårt samfunn” (S3).

Alle var klar på at Gud var skaperen, men ikke alle relaterte begrepet ”vern om skaperverket” til kirken, og at den hadde et særskilt ansvar for å verne om skaperverket. A1 var tydelig på at det var både rett og rimelig at kirken tok sitt ansvar og begrunnet det på følgende måte.

”Det aller, aller første vi leser når vi slår opp i Bibelen er at Gud har skapt verden og gitt menneskene i oppdrag å ta vare på den hagen om Gud har skapt. Så vern om skaperverket er jo i grunnen det første budet Gud gir menneskene.”

Hos A2 var det tydelig at han trodde at det var en guddom som sto bak skaperverket, men at det var vanskelig å fatte hvordan skapelsen hadde blitt til.

”Jeg tror at det er en guddom som står bak og at det er vår kristne Gud som står bak det, men av og til da vet du, hvordan i all verden kunne det skje. Tvilen er troens trofaste venn.”

Samtidig var A2 tydelig på at vi mennesker har et ansvar for de ødeleggelsene av skaperverket, som vi i stor grad har bidratt til selv.

”Etter hvert som det går litt skeis med skaperverket, skjønner jeg jo at det er vi som lever midt i alt dette skaperverket, kan skje må ta litt mer ansvar for det vi har gjort

(...) Kirkemøtet i år har jo vært inne på det der med at kirken må ta et ansvar for å ta vare på skaperverket.”

Naturelementer – betydning i egen tro

I samenes tradisjon har de ulike hellige steder ute i naturen og ulike naturelementer som har spesiell betydning for dem. Flere av informantene trakk fram viktige elementer som har betydning i forhold til sin egen tro.

S3 fortalte at det var mange steder i naturen som betydde mye for ham. Der finner han opplevelsen av nærhet til øvre makter, særlig når han er i fjellene.

”Jeg bor i den kommunen som har flest hellige fjell. (...) De betyr mye. Det kjenner man når man er ute til fjells og sitter på en topp eller sitter i en skog for den del også, ved et kjern eller en bekk som renner. Det har en veldig stor betydning og det gir meg den følelsen av at det her er noe større enn det jeg kan se og ane, hvem det er som har skapt dette.”

A4 sier hun opplever nærheten til Gud overalt i naturen. Når hun er ute i naturen kjenner hun ikke bare Guds nærvær, men hun forteller også at forfedrene er med henne.

”Uansett hvor du er så du jo nærværet av Gud (...) du har en beskytter (...) jeg har gått veldig mye alene, men selv så føler jeg meg ikke alene (...) og vi har jo gammel lappene med oss. De som har levd før oss.”

”Det er jo mange steder det. (...) Vi har jo et uttrykk som vi kaller ”saaive” på sørsamisk. Og det er jo stedet der forfedrene har vært. Alle familier har et slik ”saaive” i sin familie eller i hjertet sitt. Eller en plass du drar til (...) for der har forfedrene dine vært før deg (...) det kjennes trygt og godt” (S1).

”For meg blir det vanskelig å trekke fram et element. For eksempel vann (...) det er viktigere enn noe annet, fordi alt har en sammenheng og står i en syklus som jeg sier er i et avhengighetsforhold til hverandre” (S2).

”Jeg er veldig glad i å stå på de store toppene og se utover (...) du ser det store bildet, du kommer nærmere evigheten (...) det relativiserer på en måte min egen plass i det store bildet. (...) Det er noen topper som står ut i en kristen tradisjon, og det finner du for eksempel igjen i samisk verdensforståelse og tradisjon” (A1).

Informant (A2) sa at han ikke hadde noe bevisst forhold til at elementer i nature var en del av skaperverket da han var ung.

”Det var bare en glede å bruke det.” I dag når han er eldre ser han det annerledes. ” En kan bli religiøs av mindre enn å oppleve soloppgangen over Middelhavet. Da skjønner jeg at skaperverket er noe som betyr noe for meg.”

Klimaspørsmål

Alle deltagerne synes det er viktig å ha fokus på klimaspørsmål. De var enige om at klimaendringene er menneskeskapt og at menneskene selv må ta ansvar for å ”rydde opp” i de skadene de har påført skaperverket. S1 sa det på denne måten;

”Mentaliteten som råer i dag i samfunnet vårt er jo å bruke, bruke, bruke og forbruke hele tiden (...) det at vi selv skal få mer goder. Men hva er goder? Altså, goder er ikke å bruke opp naturen. Har du først brukt opp en ting, så er det brukt opp for alltid. Det kan ikke reverseres!”

A1 var tydelig på at han:

”har en følelse av at det haster veldig og at vi på en måte ikke skjønner helt hva slags utfordringer vi står overfor (...) at vi i må ha en høy bevissthet om dette her.”

Det er tydelig at informantene har gjort seg opp klare meninger i klimaspørsmål. Et par av informantene brukte sterke ord på å forklare sitt syn.

”Hvis et menneske skal oppføre seg slik at miljøet blir ødelagt, da gjør du en forbrytelse mot skaperverket” (S4).

I den samiske kulturen kom det tydelig fram at de helt fra barndommen var opplært til å ta vare på miljøet.

”(...)slik har min barnelærdom vært (...) du har ikke bare rettigheter til å utnytte den, men du har en plikt og et ansvar for at naturen skal være slik som den alltid har vært” (S4). ”Vi er jo opplært til det her med å levere ubrukt til neste generasjon da” (S1).

S2 sa noe av det samme.

”Vi har jo aldri brukt ord som miljøvern og hva en grønn agenda er. Det har vært så naturlig (...) det er vel egentlig noe som er kommet mer og mer på banen i den samiske befolkningen sin bevissthet.”

Flere pekte på at det er viktig å gå ut med informasjon om funn i forskning på klimaendringene som skjer i verden. På spørsmålet om hva som var viktig å prioritere i arbeidet med klimaspørsmål, kom det kontant fra informant A2 *”Faktainformasjon!”* S2 sa noe lignende.

”For meg blir det viktig å drive med kunnskapsbasert formidling, og da snakker jeg opp mot den norske befolkning.”

Deltagerne fortalte at de hadde blitt bevisst på egne prioriteringer i forhold til klimaspørsmål. Da var det først og fremst eget forbruk og reisevaner som ble løftet fram.

” Vi har kvittet oss med bilen” (A2).

”Jeg prøver jo å ta gode valg i hverdagen i måten jeg handler på, kaster på, ikke kaster på (...) jeg har vært opptatt av å unngå reisevirksomhet på for eksempel. Konkret delmål som jeg har satt meg selv” (A1).

Vern om skaperverket sett i lys av samisk tro

Det er kjent at i samisk kultur og tradisjon, lever menneskene tett på naturen. Da tenker de særlig på de som driver med reindrift, og som er helt avhengige av samspillet i naturen, for å kunne drive næring.

”De har et helt naturlig forhold til det. Det her tror jeg, uavhengig av kristen tro eller ikke, så har de et helt annet naturlig forhold til miljøet de har vokst opp i, og som de er helt avhengige av for å overleve” (A2).

A1, som ikke er same selv, forteller at han har lært mye i møte med den samiske kulturen, at han har opplevd en kultur som primært forholder seg til naturen og naturens signaler og relativiserer alt det andre.

”For meg har det vært en veldig slik boost, eller inspirasjon å se hvordan den samiske kulturen og livsstilen har tatt vare på den umiddelbare nærhet til naturen (...) det er viktig når reinen flytter seg (...) når snøen smelter eller når tåka letter. At det er slike ting som bestemmer”.

De samiske deltagerne var alle inne på dette med høyere makter når de skulle forklare vern om skaperverket sett i lys av samisk tro. S4 sier at,

”Det er mye i kristendommen som også stemmer overens med den gamle samiske troen.”

To av informantene forklarte de høyere makter slik at de hadde en øverste, som var den samme som den kristne Gud, men at Gud hadde flere hjelpere under seg.

”Vi har jo en øverste. Det er for mye jobb å gjøre for ham, så han har mange hjelpere. Du har andre guder da. Du har digke olma, som er vindmannen (...) likedan Jesus Guds sønn (...) det er jo hans hjelper da (...) i og med at vi tror, så er vi hjelpere vi også i neste omgang (...) for at vi skal greie å eksistere, for at vi skal skape en verden som er god å bo i” (S4).

S1 sier noe lignende.

”Det er ikke bare en gud da. Vi har Gud, men det er ikke bare en.”

4.2.1 Oppsummering

Alle informantene relaterte skaperverket til alt det som Gud har skapt, og at menneskene hadde fått et særlig ansvar for å ta vare på skaperverket. Det kom også tydelig fram at samene tenker vern om skaperverket på en måte som er nært knyttet opp til barnelærdom, samisk kultur, naturen og deres eget næringsgrunnlag, reindriften. I deres forklaring av begrepet, kom det tydelig fram at alt det skapte sto på lik linje. Ingen over og ingen ved siden. Det er bare Gud, den øverste, som er hevet over skaperverket.

I en eller annen form opplever alle informantene elementer i naturen som har betydning for deres tro. At de er en del av et stort skaperverk. Deltagerne følte et bevisst ansvar for å ta bevisste valg for å bidra til mindre klimautslipp.

4.3 Menighetens tanker rundt miljøspørsmål

Fire av deltagerne er medlemmer både i Den norske kirke og i den sørsamiske menigheten, Saemien Åålmege. Derfor er det slik at de noen ganger svare ut fra sin lokale menighet og noen ganger ut fra den sørsamiske menigheten.

4.3.1 Grønn menighet

Det oppleves svært ulikt hvor godt informantene kjenner til ”Grønn menighet” og om deres egen menighet er sertifisert som det. Både S1 og S4 er det tydelig at de ikke har kjennskap til Grønn menighet.

”Jeg har ikke peiling (...) men jeg tror den samiske menigheten ikke er det heller (...) jeg har aldri hørt ordet grønn menighet før jeg.” (S4).

”Nei, det vet jeg ikke. Det har jeg aldri tenkt over” (S1).

De øvrige informantene som tilhører Saemien Åålmege gir uttrykk for at de er usikre på om deres lokale menighet er Grønn menighet, men er rimelig sikre på at de vet om den sørsamiske menigheten er sertifisert eller ikke. Både S2 og S3 gir uttrykk av at de tiltakene som Grønn kirke har satt opp som sertifiseringspunkter for å bli Grønn menighet, passer dårlig for den sørsamiske menigheten, da tiltakene som er satt opp dreier seg i stor grad om bygninger.

”Vi er ikke en Grønn menighet. Det som har stått om Grønn menighet i sin tid, passer litt dårlig inn. Vi har ingen bygg (...) Jeg har tenkt at det er veldig bra for oss. Og spesielt for vi sier jo at vi er et folkeslag som verner spesielt om naturen, så må vi vel kanskje vise at vi kan miljøsertifiseres også” (S3).

S2 er enig med S3 i at kravene ikke passer.

” Det ble for basic og det passer ikke oss helt de der sertifiseringskravene” (S2).

Informant A1, som er ansatt i en menighet i et sørsamisk område hvor det finnes flere kirker i soknet, sier at deres menighet ikke er sertifisert som Grønn menighet, men en av de andre menighetene i soknet er det,

”men hvor bevisste de er på det, det er jeg nå ikke helt sikker på.”

En av de andre menighetene i soknet ønsker å sette i gang en prosess for å bli sertifisert som Grønn menighet.

”Det sittende menighetsrådet har snakket om at de har lyst til å se på om en skal kjøre en slags sånn type kollektiv bevisstheving på det. Men jeg tror nok den prosessen blir utsatt til etter valget til høsten (...) at det blir det nye menighetsrådet som tar det, men at de får staffet-pinnen på en måte fra det gamle, med en beskjed om at dette er en av de tingene de må ta tak i.” (A1).

Informantene som har nær tilknytning til menigheten, har lettere for å svare på spørsmålet om deres menighet var Grønn menighet eller om den ikke var det. Ut fra det S4 sier så kan det handle om informasjon utad.

”Jeg har ikke hørt noen ting. Jeg så det hadde kommet et nytt menighetsblad nå, men jeg har aldri hørt det med Grønn menighet. Det er et fint uttrykk da.”

4.3.2 Kjennskap til menighetens planer

Her vil jeg beskrive hvilke tanker informantene har rundt menighetens forhold til miljøspørsmål. Det kan se ut til at det er en tendens til at de som ikke er ansatt i menigheten, heller ikke har så god kjennskap til menighetens tanker i miljøspørsmål.

I 2008 fikk Den norske kirke ny plan for diakoni. I den nye planen kom vern om skaperverket med som et viktig diakonalt satsningsområde. Det er ulikt hvor godt informantene kjenner til diakoniplanen og om deres menighet har laget en lokal plan.

Deltagerne som har en nærhet til menigheten gjennom at de er ansatt eller har hatt ulike verv i menigheten, kjenner i ulik grad til menighetens planer og deres tanker om miljøspørsmål.

A3 kunne fortelle at Saemien Åålmege hadde laget en lokal diakoniplan med utgangspunkt i Plan for diakoni som ble gitt ut i 2008.

”Vi har ingen slike lokale tiltak, at vi ikke kjøper pappkopper og slik (...) men vi har mer på de her store globale. Framfor alt opp i mot støtte til reindriftsnæringen” (A3).

Informant A1 vet med sikkerhet at det ikke er laget en lokal diakoniplan i lokalmenigheten.

”Da den nye planen kom, så ble det satt i gang en prosess her for å lage en lokal plan for diakoni, men den ble aldri fullført (...) for det var akkurat da gudstjenestereformen foregikk og det var trosopplæringsplan som skulle lages, så det var mange prosesser parallelt (...) Det var for meg en veldig vekker og se at vern om skaperverket nå var løftet fram som et av de fire hovedsatsningsområdene til Den norske kirke innen diakoni. Og jeg tenker at det har påvirket slike ting som gudstjenestepanlegging (...) på en måte som ikke nødvendigvis fastlagt i en slik plan” (A1).

Jeg kan se den samme tendensen som vi fant da vi spurte om de kjente til om deres menighet var Grønn menighet. De som ikke visste hva Grønn menighet var, kjente heller ikke så godt til Plan for diakoni for Den norske kirke. S1 svarte at

”Nei, jeg kjenner ikke til det i det hele tatt.” og S4 sa noe lignende; ”Noen inngående kjennskap har jeg ikke.”

En av informantene hadde noe kjennskap til at menigheten hadde satt miljøaspektet på agendaen. Denne informasjonen hadde han funnet på sosiale medier.

”Jeg vet at det er blitt tatt opp og jeg vet at det er et vedtak som blir fulgt opp. Jeg vet at det er lagt ut en del i Den norske kirke (navn på lokal kirke) på Facebook om det grønne aspektet i videre arbeid” (A2).

4.3.3 Min påvirkning på menighetens tanker om vern om skaperverket

Alle informantene mente det var viktig at Den norske kirke satte miljø og klimaspørsmål på agendaen. En av informantene var tydelig på at det var viktig fordi at *”det var viktig i forhold til den oppvoksende slekt”* (S4).

S2 fortalte at hun synes Den norske kirke ikke vektlegger samisk språk og kultur på en god nok måte. Hun så det som sin viktigste oppgave å drive med kunnskapsopplysning om samiske kultur og språk. Slik som det var i dag, opplevde hun var alt for personavhengig av hvilken opplæring som ble gitt. Hun sier at det ikke kan fortsette slik i fremtiden, at det blir avhengig av hvem som sitter i hvilken stilling og tilfeldigheter som får råde for hvilken kunnskaps-formidling som gis.

”Fellesnevneren for de fleste som jobber i kirkelige stillinger, det er jo dessverre at man vil påstå nærmest har null i opplæring om samisk språk, kultur og hvordan vi skal praktisere det her i kirkelige stillinger (...) litt skuffet over Den norske kirke, at man ikke legger litt mer krav og tyngde på de fine formuleringene som for eksempel står i trosopplæringsplanen (...) Jeg ser det nok som min viktigste oppgave å få det opp i systemet for eksempel og påpeke behovet for kirkelig utdanning.”

En annen av informantene har flerer ganger lagt fram for menigheten for å prøve å se på hvordan de kan legge til rette for de kan sertifiseres som Grønn menighet.

”Jeg tenker nå at det hadde vært veldig bra for oss. Og spesielt for vi seier jo at vi er et folkeslag som verner spesielt om naturen, så vi må vel kanskje vise at vi kan miljø-sertifiseres også” (S3).

A1, som er ansatt som sokneprest i menigheten, opplever å ha stor innflytelse på det som settes opp på agendaen der.

”(...) i og med at jeg sitter som sokneprest i menighetsrådet, så kan jeg kan sette det på menighetsrådets sakskart. Jeg har absolutt en plan om å gjøre det (...) Gjennom prosessen som jeg har fått lov til å følge ganske tett de siste par årene, er den kreative prosessen rundt det som nå heter Bærekraftsboka (...) og den boka kommer vi til å bruke aktivt hos oss. Den har vi presentert på nettsidene våre eller på Facebook-kontoen vår. Vi planlegger å gi den til alle konfirmantene. Vi kommer til å ta den inn i neste års konfirmantarbeid. Vi kommer til å bruke den for andre grupper. I menighetsrådet må vi kjøre en prosess på det (...) jeg sitter i en slik posisjon at jeg bare kan spille inn, dette skal vi bruke, dette skal vi jobbe med for det er viktig. Og hvis jeg sier det, så blir det lyttet til og tatt på alvor.” (A1).

S1 fortalte at hennes engasjement i menigheten ikke var så veldig prioritert, men at hun ser at hun har mulighet til å gjøre det på ulike arenaer.

”Jeg må vel møte opp på møtene da og så må en jo stille spørsmål. Mye av det her foregår på sosiale medier, og der er det jo en mulighet til å være med på en diskusjon eller uttrykke sin mening (...) ellers så greier en jo ikke å være med å påvirke noen ting heller.” (S1).

4.3.4 Samisk påvirkning på menighetens tanker om vern om skaperverket

Alle informantene fortalte at det å verne om skaperverket var viktig for dem. Noen sa at det var en naturlig del av deres kultur å ta vare på naturen og de ressursene som Gud hadde gitt dem. I spørsmålet om hvordan de tror at samisk språk og kultur har vært med på å påvirke menighetens tanker om vern om skaperverket, kommer det fram at de tenker på ulike måter.

Noen av informantene forteller at de har sett store endringer de siste årene. A2 kom flyttende tilbake til hjembygda, etter å ha vært borte i flere år, og opplevde at det hadde skjedd store endringer de årene han hadde vært borte.

”Jeg har sett en veldig utvikling til det positive for å ta vare på det som er sørsamisk, både språket, kulturen, miljøet og arven (...) Vi har en prest i (stedsnavn) som er en språkbegavelse og som har lært seg veldig godt og veldig mye sørsamisk allerede, og som har blitt kjent med det sørsamiske miljøet, som gjør at han også har påvirket kirka lokalt, menigheten lokalt, til å bli mer bevisst det sørsamiske.”

S2 forteller at hun opplever at det har skjedd endringer i samepolitikken i Norge de siste årene. Hun mener det er viktig at det sitter samiske representanter i de lokale menighetsrådene, for å ivareta samenes stemme inn i menigheten.

”Den samiske befolkningen har jo blitt utsatt for grove overgrep, trampet på, usynliggjort og marginalisert gjennom mange generasjoner, sett i lys av fornorskningssuttrykket (...) pendelen har snudd på en måte. Ved å sette i gang konkrete tiltak, som for eksempel at det skal være en samisk representant i menighetsrådet (...) at deres stemme teller, at deres erfaringer, perspektiver, syn og tro får komme fram og bli synlig og hørbar.”

En annen informant, S3, deler ikke synet om at det er viktig for samer å være synlige i lokalmenigheten fordi at de ønsker å få innflytelse. Hun forteller at få samer ønsker å stikke seg ut i lokalmiljøet og at de ikke har så stor innflytelse på menighetens tanker om vern om skaperverket.

”Egentlig så tror jeg ikke det, av den enkle grunn at man er med i en lokal menighet, men der er man veldig lite synlig. Og det er en grunn til at man vil være usynlig (...) det er et fåtall som er synlige i norske menigheter. Da er man ikke der som same, men som en innbygger i bygda.”

Samtidig forteller S3 at han tolker det slik at samene sin levemåte har vært med på å påvirke litt i forhold til holdninger til skaperverket i Den norske kirke.

”Andre ansatte i kirken synes at den måten vi tenker kristen tro på i forhold til natur og miljø og rundt skaperverket, det er en berikelse for kirken bruker de å si.”

Noen informanter forteller at de tror at samisk kultur og tradisjon helt klart har bidratt til den lokale kirke sine holdninger i forhold til vern om skaperverket. S4 forteller at hun tror den samiske tradisjonen sitter veldig dypt i hennes lokale menighet og i bygda der hun vokste opp.

”kan ikke sette noen finger på det, men jeg tror bestemt at det har påvirket tanker om det og stilt spørsmålstegn.”

S1 forteller at hun opplever dette annerledes i sin menighet.

”Her på (stedsnavn) så har de jo heldigvis (...) Den norske kirke hatt mye å lære fra det samiske.”

Informant A1 innrømmer at dette spørsmålet om at samenes tro kan ha hatt betydning for kirkens syn, er ikke noe han har tenkt over. Men synes det er en interessant tanke det at det kan være en kobling der.

”Det er jo slik at den perioden da Den norske kirke har tatt ansvar for samisk kirkeliv og blitt mer oppmerksomme på det samiske folk sine rettigheter i kirken, Den tiden da denne bevisstheten har økt, og den bevisstheten om miljøspørsmål har økt, den sammenfaller i tid. Så jeg vil tro at disse tingene hele tiden har snakket sammen på en måte. Jeg er jo helt sikker på at kirken sitt arbeid for vern om skaperverket det er en til dels ganske tung, altså informert da av den samiske kulturen og samiske forståelsen.”

4.3.5 Oppsummering

Det er ulikt hvor god kjennskap de har til sin egen menighets tanker rundt miljøspørsmål, men alle informantene fortalte at de mente at det var viktig at kirken engasjerte seg. De fire informantene som hadde en nær relasjon til menigheten, hadde kunnskaper om Grønn menighet, mens de to andre som ikke visste hva Grønn menighet var, deltok ikke aktivt i menigheten. Det samme speilet seg også når det gjaldt hvilke tanker de hadde om egen påvirkningsmuligheter i kirkens miljø saker.

Alle informantene fortalte at de trodde samene gjennom å være en del av et lokalsamfunn, påvirket kirkens syn i miljøspørsmål med sitt kulturelle og tradisjonelle syn på naturen.

4.4 Menighetens praksis – hvordan kommer dette til uttrykk?

Flere av informantene som tilhørte den sørsamiske menigheten hadde ikke så mange tanker om sin lokale menigheten. De gikk ikke så ofte i kirken. Den sørsamiske menigheten søker ofte ut i naturen for å holde gudstjeneste, da gjerne på hellige steder.

S2 forteller at det er mange av menigheten medlemmer som sier at det er nettopp ute i naturen at de kjenner nærværet til Gud. I kirken føler de seg fremmed. Det er når samene er ute i naturen at hun får forståelse for og erkjennelsen av sin egen plass i skaperverket.

”Mange kjenner seg fremmed i et kirkebygg eller de tradisjonelle kirkelige handlingene og de aktivitetene som foregår i menighetene (...) et er når vi er ute at vi oppdager egentlig hvor små vi er i forhold til det hele bildet i skaperverket.”

S3 bekrefter også at det er naturen som betyr noe for samene i deres tro.

”Man kjenner at når man er ute i naturen, så finner man en høyere makt. Det er ikke alle gangene at samer synes at kirken er den som representere den øvre makten.”

S4 forteller at hun ikke går så mye i den lokale kirken, men har oppsøkt mange kirkegårder for se om hun finner samiske navn på gravsteinene.

”Jeg pleier å si at når jeg kommer til nye plasser, så se på kirken. Det forteller mye om miljøet i bygda. En velstelt kirkegård og ei velstelt kirke, det er en ting jeg synes er bra. (...) den fineste graven jeg vet om (...) tilhører et ektepar. Det er under ei busk og så er det ingen blomster. Helt enkelt. (...) men det er akkurat som den grava kan stå i stil med de enkle personene de var.”

Det er spesielt en ting S4 forteller at hun har lagt merke til blir sagt i den lokale kirken som har med miljøvern å gjøre.

”Du skal legge din vernede hånd om alt det som spirer og gror.”

4.4.1 Samiske uttrykk i kirkebygg

A 3 forteller at han finner svært få samiske uttrykk i kirkebygg rundt om. Det hender at de ser noen plagg, men det er sjelden. Dette er noe han savner.

”Vi har en del ornamentikk i den sørsamiske kulturen. Et flettemønster som er spesielt for det sørsamiske. Det er både flott å se på og som en da kunne ha trukket inn i en del av de utsmykningen i kirker rundt om på ulike vis.”

Biskop emeritus Tor Singsaas, tidligere biskop i Nidaros bispedømme har vært pådriver for å få et samisk alter i Nidarosdomen. Saemien Åålmege har utpekt en komite som skal bidra i arbeidet med samisk uttrykk i menigheten. De bistår også andre som ønsker hjelp. Denne komiteen hadde en funksjon i arbeidet med å få laget et samisk alter i Nidarosdomen, som er det første i sitt slag i Norge. Komiteen var med på å plukke fram det som står der i dag. Kunstneren bak det samiske alteret er den svenske kunstneren Folke Fjällström, som tilhører det sørsamiske miljøet i Sverige. For å være sikre på at de tradisjonelle ”duedtie,” (samisk håndverk) blir ivaretatt, har komiteen hentet inn erfaringer fra eldre samer, slik at de kan få en diskusjon på hva som er god samisk kirkekunst.

S3 forteller at det samiske alteret har stor betydning for sørsamene.

”Jeg bruker å være bortom der hver gang jeg er i Nidarosdomen. Det uttrykket som er der, det er svært flott og man kjenner tilhørighet til det som står der. Både uttrykt og materialet (...) når man kjenner igjen ornamentikken. Så det ble midt i blinken!”

S3 forteller også at han ikke ser noen forskjell på anerkjennelse og endringer til holdninger for menighetsbyggingen i Saemien Åålmege, etter at alteret kom. Han sier om alteret at Saemien Åålmege har henvendt seg til Nidarosdomen om å få bruke altret på gudstjeneste en søndag, man fikk negativt svar.

”(...) man ønsket å ha flere inne i dommen enn hva man så for seg kunne sitte foran det alteret (...) vi satt 400 der den dagen det ble innviet (...) jeg oppfatter at man ikke tør å ta i bruk det der i Nidarosdomen av prestskapet (...) de visste ikke hvordan de skal bruke det. Så nå har det blitt en turistattraksjon for tyskere og japanere som kommer med Hurtigruten”

4.4.2 Kirkelige handlinger

Dåpen står fram som en viktig handling i samenes tro. De føler en slags trygget i det å bli døpt å få komme inn i et kristent fellesskap. S4 forteller om en gang det var en samisk familie som valgte å ikke døpe barnet sitt, men ha navnedag isteden. Det hadde ført til sterke reaksjoner i det samiske miljøet.

S4 kan fortelle at dåpen betyr mye for henne.

”Jeg føler det som en trygghet, en sikkerhet, det å bli døpt. Som et slags vern, en styrke (...) den tryggheten tror jeg også kommer til uttrykk den dagen du vet at du skal dø.”

A1 forteller at han har hatt mange tanker rundt dette med dåpen. Blant annet har han sett en på sammenhengen mellom elementer fra skaperverket og skapelsesteologien.

”Jeg har jobbet en del med tematikk knyttet til skaperverket og skaperverksteologi, hvis jeg kan kalle det det, i forbindelse med dåpen. Jeg har blitt mer og mer opptatt av det her med slike enkle faktum at dåpen foregår faktisk i vann. Og hva er vann for noe? (...) en av de tingene som dåpen minner oss om er at vi er naturfenomener vi mennesker også. (...) jeg føler at jeg har funne tilbake til en type språk der da som ligger en plass i skjæringen mellom naturvitenskapen, miljøvern og teologi. (...) Jeg er opptatt av å bygge broer mellom disse tingene og trekke linjer mellom dem, og si at det finnes ikke noen teologi som ikke er informert av naturvitenskapen, og som kan stille seg likegyldig til miljøaspektet ved det å være menneske.”

Biskop emeritus Tor Singsaas, var en sterk pådriver for at Den norske kirke skulle be samene om unnskyldning for at de hadde svikte og for den urettferdige behandlingen de hadde fått fra det norske samfunnet.

A2 forteller at han tror at fokuset på å innføre samisk språk og kultur i kirken, har hatt betydning for kirkens tanker rundt skaperverket.

”Jeg ser ikke bort i fra at det har hatt innflytelse i løpet av de siste 3-4 åren, etter vi i bispedømmet skulle ta hensyn til det sørsamiske miljøet og at vi tok med sørsamisk i gudstjenestene.”

A1 bekrefter at dette har hatt betydning for det samiske miljøet på det stedet hun bor.

”Min menighet skiller seg litt ut i forhold til at vi har faktisk en prest som er fryktelig opptatt av den samiske kulturen. Som til og med snakker sørsamisk og som bruker det som en del av liturgien sin på gudstjenestene (...) så det er klart at da vil jeg jo tro at de har adoptert noe videre fra den samiske kulturen.”

S4 forteller at det er særlig en ting som har med skaperverket og gjøre som blir sagt i kirken.

”Du skal legge din vernede hånd om alt det som spirer og gror. Og inne i det ligger det at du skal verne.”

Informant A1 forteller at når menigheten gjorde valg for liturgi til gudstjenesten, så valgte de en samlingsbønn som handlet om skaperverket. Han fortalte at det var et naturlig valg for menigheten, ikke minst fordi at den ivaretok skaperverkmotivet, og Gud som skaper og livgiver.

”Gode Gud, du som gir liv til alt som lever. Vi priser deg for jordens skjønnhet, for alt du lar oss kjenne at du er.”

Informant A1 har lagt merke til at menigheten synger aller best med på salmer som har tydelige naturreferanser.

”Himlen blåner for vårt øye, er for eksempel en slik skaperverksalme.”

Menigheten hvor A1 jobber, feirer Skaperverkets dag hvert år og at denne handlingen har ringvirkninger for menighetens liturgiske innhold i tiden etter at denne gudstjenesten er gjennomført.

”Når vi først har feiret Skaperverkets dag, så blir det ofte slik at da tar vi med oss noen av de motivene inn i de dagene og ukene og søndagene og slikt som følger (...) jeg tror ikke at menigheten blir overrasket om det dukker opp på en måte i det liturgiske språket, sånne typer grønne uttrykk.”

Informantene S2 og A1 forteller litt om konfirmantarbeidet i sine menigheter. Og hvilket fokus de har på skaperverket i undervisningen. De forteller begge at de er opptatt av at det skal ha en sammenheng med det konfirmantene møter ellers i samfunnet.

A1 forteller at menigheten legger stor vekt på at konfirmantene skal lære om vern om skaperverket i den perioden de får konfirmantundervisning.

”Vi bruker også ganske mye tid sammen med konfirmantene på å snakke om denne type tema. Ikke minst fordi det står høyt på agendaen i bærekraftsmålene, som jo er noe som de er vant til å jobbe med fra skolen og som vi kjenner at vi kan dra gode veksler på hos oss.”

S2 forteller at deres konfirmanter har både teoretisk og praktisk opplæring i undervisningen. Hun forteller at ”larning by doing” er noe den sørsamiske menigheten mener er viktig i forhold til opplæring.

”Vi har en rød tråd i det, nemlig det her å være troverdig (...) vi har fokus på det her med skaperverket og Guds gaver, da speiles det i alt vi gjør (...) for oss så blir det unaturlig om det at vi kaster ikke mat, for det er en naturlig ting å gjøre i en samisk kontekst (...) da er helle fokuset det at vi tenker i forhold til den åndelige dimensjonen i det at vi har respekt for at vi ikke kaster matrester på bålet for eksempel (...) man behandler de gaver fra naturen som man da har innhøstet og fått, at det er en del av skaperverket (...) at vi skal ha respekt for det inn i et åndelig perspektiv” (S2).

4.4.3 Andre tanker fra informantene

I intervjuet med S2 kommer det fram at hun er opptatt av dette med kunnskapsformidling, særlig opplæring i samisk språk og kultur, for at den norske befolkningen skal få kunnskap om samisk kultur.

”Samisk høgskole har Tro og samliv i Saapmie som et forholdsvis nytt studie. ”Jeg har virkelig tro på at her kan det skje veldig mye gode og fine ting i kirken framover, som får ringvirkninger helt på nivå til hvert enkelt barn i den lokale menigheten.”

Informant A2 fortalte om at da han kom flyttende tilbake til hjembygda, så merket han en endring i både undervisning og kulturforståelse for samisk bosetning i området.

”Det var noen enkeltpersoner, enkeltfamilier, som sto fram og fortalte at det her er noe de vil ta vare på, og som de har gjort på en veldig fin måte. Men det tar tid (...) det går sakte fordi at det koster penger, og det er noe hverken menigheten eller bispedømmet har for mye av. Men de prøver å gjøre det på en fin måte som viser at de tar det på alvor.”

S1 forteller at i samenes tro, så er naturen viktig. Hun forteller at i samenes tradisjon så er det elementer ute i naturen som har betydning for deres tro.

”Det her med naturen som er så sterkt med i alle elementer (...) det er bosatt krefter i jorden, i vinden, i sola, i spesielle formasjoner og knyttet til reinen da, som er helt avhengig av at det er områder som er uberørt, slik at de kan trives og ha det bra.”

S4 tror det ligger noen forventninger i samfunnet om at den samiske menigheten skal skille seg ut fra andre menigheter i miljøspørsmål. Hun forteller at selv er hun usikker på om dette er riktig.

”Jeg vet ikke om den i praksis gjør det. Der tror jeg kanskje andre har forventninger om at vi skal gjøre det.”

A1 har satt seg et tydelig mål med et av menighetens diakonale arbeid i forhold til vern om skaperverket.

”Kirkens Nødhjelps fasteaksjon har en ganske tydelig grønn profil. Det er noen veldig tydelige koblinger i mellom FNs bærekraftsmål, som handler om miljøvern, og i miljøvaretagelse for eksempel i KN-aksjonen. (...) Jeg har en drøm om at dette skal bli menighetens største happening i løpet av året. Den som samler alle grupper i fra de minste barna til de eldste, og der alle lag og foreninger som er involvert i menigheten, finner sammen i denne aksjonen.”

S3 forteller at hans menighet er opptatt av utbyggingen av vindmølleparker som foregår i samisk område. Et av deres konkrete mål i forhold til vern om skaperverket, er motstand mot vindmøller.

”Jeg er ikke sikker på at det er så bra for skaperverket de her vindmøllene (...) vi har deltatt på noen demonstrasjoner av slike utbyggingsplaner som de har hatt. Vi har en del gudstjenester, i forbønn så er det med (...) Vi har eget menighetsblad som gis ut både i Sverige og Norge, Daerpias Dieri, der skriver jeg litt.”

4.4.4 Oppsummering

Alle de samiske representantene sier at de ikke går så ofte i kirken, da kirkebygget ikke bestandig gir dem en følelse av nærhet til Gud. Det finner de like gjerne ute i naturen.

Kirkebyggene taler ikke til dem, fordi de savner det samiske uttrykket i kirken. En av informantene nevner spesielt at det samiske alteret i Nidarosdomen har en spesiell betydning for ham. Der finner han igjen ornamentikk som er kjent fra sørsamisk kunst.

Det er ulikt hvordan informantene opplever å finne igjen elementer i liturgien som handler om skaperverket. Dåpen blir fremhevet som viktig for at mennesket skulle føle trygghet og styrke i livet. En informant knytter det til vann, som er et naturelement, og som kan sees på som en forbindelse mellom teologi, naturvitenskap og miljøvern.

Betydningen av kunnskapsformidling om samisk språk og kultur, trekkes fram som viktig for forståelsen av samer i lokalmiljøet. De mener også det har en sammenheng på samisk innvirkning på lokalmenighetene i miljøspørsmål.

5 Drøfting

I starten introduserte jeg tema for oppgaven og hvordan jeg kom fram til min problemstilling. Deretter presenterte jeg teori om grønn diakoni, vern om skaperverket, økoteologi og samer og kristen tro, som jeg ønsker å ta med meg inn i drøftingen. Videre har jeg foretatt en empirisk analyse av det materialet jeg satt igjen med etter intervju med informantene. I analysen av det empiriske materialet fant jeg flere funn som kunne vært interessant å drøfte, men jeg har valgt ut tre hovedtema jeg mener er sentrale for å få svar på problemstillingen min. Disse tre hovedtemaene er sørsamenes syn på vern om skaperverket, samisk påvirkning i menigheten og menighetens diakonale praksis.

Min problemstilling er: *Hvordan forstås og vektlegges grønn diakoni i menigheter med høy samisk populasjon?*

I kapittel 5.1 vil jeg drøfte sørsamenes syn på skaperverket.

I kapittel 5.2 vil jeg drøfte om tenkning rundt vern om skaperverket har hatt betydning for lokalmenighetens grønne diakoni.

I kapittel 5.3 vil jeg drøfte om den sørsamiske kulturen og sørsamenes tanker om skaperverket har påvirket den lokale menighetens praksis rundt vern om skaperverket.

5.1 Vern om skaperverket

I Johnsens (2007) beskrivelse av det han kaller ”kristen tro i et samisk landskap,” står naturen sterkt fram som en viktig del i samenes tro. Samene har alltid levd nært på naturen og hatt tradisjoner for å vise respekt for alt levende liv, med den holdning at alt liv har en egenverdi. I gammel samisk tro hadde de flere guder, som gjerne var knyttet til naturen og naturelementer. De hadde blant annet solgud og vindgud, men skaperguden var den øverste guden og sto over alle de andre gudene. Hos mine informanter fant jeg at det fremdeles er slik at noen snakker om flere guder og at de knyttes til elementer i naturen. S1 fortalte at hun opplevde at det var bosatt krefter flere steder i naturen, at hun kunne se det både i spesielle formasjoner i naturen, merke det på vinden, føle det i jorden og ikke minst i reinen.

S3 var fast bestemt på at det fantes ingen egen samisk kristen tro, men at det fantes en kristen tro som blir fortolket på forskjellige måter. S1 og S4 tolker det slik at i deres tro finnes det flere guder, men at vår kristne Gud, Jupmele, er den som er den øverste. S4 fortalte også at Gud har det så travelt med alt det han skal gjøre, at han trenger å ha andre guder som hjelpere. Forklaringen til S1 og S4 synes å ligne den gamle samiske troen, men de er fast bestemte på at det ikke er det samme. Jeg tillater meg å tolke det dit hen, at fordi at de gamle samiske tradisjonene ligger så sterkt i deres kultur og fordi at de fremdeles ser på elementer i naturen som så viktig for sin eksistens, tillegger de naturelementer en åndelig egenskap. I litteraturen om samisk tro fant jeg ikke beskrevet tanken om hjelpeguder, men Bientie beskriver at samenes respekt for naturen handler om respekt for åndelige vesener som kan dukke opp overalt i naturen og at en må være varsom for ikke å krenke guddommene (Schorre og Tomren, 2001:140).

5.1.1 Menneskets plass i skaperverket

To av informantene sa at det forholdet de hadde til naturen var en viktig del av barnelærdommen i den samiske kulturen. De var opplært til å bruke ressursene på en fornuftig måte, slik at det var mulig for kommende generasjoner og føre tradisjonene vider. Dette var særlig viktig fordi samenes eksistens er helt avhengig av en balanse i naturen dersom de skal kunne opprettholde levegrunnet sitt.

S2 fortalte at samene aldri har vært vant til å bruke begrepet vern om skaperverket, fordi det ikke har føltes naturlig i deres kultur. Det har bestandig vært viktig del av barnelærdommen å vise hensyn til naturen. Det er først i de senere årene at den samiske befolkningen har blitt bevisst begrepet (S2, kap. 4.2).

En av annen av informantene (S4) fortalte at samene er opplært til at alt liv har samme rett til å overleve som menneskene. Hun sa også at menneskene hadde en plikt og et ansvar å ta vare på det som er skapt.

S2 og S4 viser her at det er en sammenheng mellom sterke samiske tradisjoner og samenes tanker om hvordan de forholder seg til skaperverket. Johnsen skriver at samenes sterke tilknytning til naturen har utgangspunkt i en tro på at alt det skapte har samme opphav og at det eksistere et slektskap mellom alt i skaperverket. Ikke bare de som lever i dag, men også med forfedrene. Denne tenkningen synes å ligge til grunn for samenes tenkning rundt vern om

skaperverket i dag, og stemmer godt overens med de funnene jeg har gjort i undersøkelsen. Haugen kaller dette for et teosentrisk natursyn, der menneskene oppfatter seg selv som en likeverdig del av skaperverket på lik linje med alt annet liv (Johannessen m.fl., 2009:105-106).

Johnsen mener de åndelige tradisjonene, som vi finner hos urbefolkningen, kan være et viktig bidrag i økoteologisk tenkning i kristen sammenheng. Sjamanen ble brukt som et bindeledd mellom samene og ånde verden for å opprettholde kontakten mellom dem (Johnsen, 2007). For å beskrive menneskets posisjon i skaperverket, benytter han en religiøs filosofi vi finner blant nordamerikanske indianere, og som kalles ”Livets sirkel.” Denne filosofien tar utgangspunkt i å se på skaperverket som en sirkel, hvor alt liv finnes inne i, og med Gud og Den Hellige ånd i sentrum. Etter at menneskene sviktet Gud gjennom syndefallet, førte det til at sirkelen ble brutt og det var ikke lenger en selvfølge at de skulle få likeverdig plass med de andre i sirkelen. Gjennom åndelig hjelp og frelse skulle menneskene få mulighet til å bringe helhet i sirkelen igjen (Schorre og Tomren, 2007:218-225).

S2 fortalte at hun så på vern om skaperverket som et samspill mellom alt i naturen. Hun skisserte skaperverket som en sirkel, hvor alt levende liv er på innsiden av sirkelens omkrets. Inne i denne sirkelen likestilles menneskene med både dyr, planter, fisker, vann og dyr (S2, kap. 4.2).

I 1.Mos. står det at Gud har gitt menneskene samme plass i skaperverket som alt annet han hadde skapt, men med et særlig ansvar for å forvalte skaperverket gjennom å dyrke i hagen (Bibelen, 2011). Mange har tolket det slik at menneskene har rett til å bruke naturen og ressursene som de selv ønsker, uten nevneverdig tanke for at det kan skape ubalanse i økosystemet. Denne tenkningen er det Haugen plasserer i en antroposentrisk retning, som betyr at menneskene ser på seg selv som overordnet naturen og ser på naturen som noe instrumentelt (Johannessen m.fl., 2009:105-106). Etter den lutherske reformasjonen på 1500-tallet endret det teologiske fokuset seg til å utelukkende handle om forholdet mellom mennesket og det åndelige. Først rundt 1970 skjedde det så smått en dreining i tenkningen rundt skaperverket, hvor Den norske kirke forsto at de måtte ta ansvar (Eide m.fl., 2008). Da vi i 2008 fikk ny diakoniplan i Den norske kirke, ble menneskenes ansvarliggjort i forhold til økosystemer og den verdiskapningen som skjer (Schorre og Tomren, 2001:198-205). Den

norske kirke har også vist ansvar ved å bidra til utgivelsen av Bærekraftsboka i 2019, hvor det er satt opp bærekraftsmål med utgangspunkt i FNs klimarapport (2018).

A2 var tydelig på at det var menneskene som levde midt i skaperverket, som hadde ført til at skaperverket var i ferd med å ødelegges. Han uttrykte også at vi måtte ta ansvar for de ødeleggelsene vi hadde vært med på å gjort mot skaperverket (A2, kap.4.2. En av informantene tolket det slik at vern om skaperverket var det første budet Gud ga menneskene, ved at han ga menneskene i oppdrag å ta vare på hagen og det han hadde skapt (A1, kap. 4.2).

Ut fra det de samiske informantene forteller om sitt syn på menneskets plass i skaperverket, kan vi se at holdningene de har, er noe de har fått med seg fra barndommen. Det er en naturlig del av deres kultur å se på seg selv som likeverdige vesener med alt det andre Gud har skapt. Dersom vi sammenligner deres syn med indianerne i Nord-Amerika sin tenkning i Livets sirkel, ser vi at det er ulikheter. S2 sier ingen ting om at menneskene måtte få hjelp fra det åndelige og fra frelsen for at de skulle få være en del av sirkelen eller skaperverket. Likevel kan vi ut fra det S2 forteller se at det er noe sammenfallende i måten de to urbefolkningene tenker om skaperverket og menneskets plassering i det. Johnsen drister seg likevel til å si at de to urbefolkningens tenkning er sammenlignbare (Johannessen m.fl., 2007:218-225).

5.2 Vern om skaperverket – grønn diakoni

Informant A1 fortalte at vi måtte ha en høy bevissthet rundt dette med hvordan vi brukte ressursene, at han hadde en følelse av at det hastet veldig med å få gjort tiltak i kampen mot klimautfordringene og at vi ikke helt skjønnte hvilke utfordringer vi sto overfor (A1, kap. 4.2). Følelsen av at det haster å sette i gang tiltak for å bremse klimautslippene finner vi igjen i FNs klimarapport. Det er nødvendig med kraftig reduksjon i utslipp for å sikre at den globale oppvarmingen ikke overstiger to grader innen få år (Miljødirektoratet, 2018).

Alle de samiske informantene uttrykker at de er opplært til å leve nøkternt og bare ta det de trenger av naturressursene for å overleve. S4 sier at dersom et menneske oppfører seg slik at det er til skade for miljøet, er det som å gjøre en forbrytelse mot skaperverket (S4, kap. 4.2). S1 forteller at i den samiske kulturen blir de opplært til å lever naturen ubrukt til neste generasjon.

I Plan for diakoni (2008) heter det at vern om skaperverket handler om å forvalte det økonomiske samspillet som Gud har satt oss til å forvalte. Dette bygger på oppdraget Gud gav oss i 1.Mos 2.15, hvor Gud gav menneskene ansvar for å forvalte ressursene på en forsvarlig måte, ikke drive overforbruk, men sørge for at etterkommerne kan nyte godt av de samme ressursene som vi har gjort.

De informantene som hadde en tett relasjon til sin menighet, var veldig bevisst sine handlinger i forhold til å redusere klimautslipp. Jeg tolker at det på den måten at dette er et resultat av det tilbudet om veiledning som ble gitt til menighetene og den aktive vervekampanjen Den norske kirke og Grønn hverdag har hatt siden 1990-årene, for å få flere kirker til å bli grønne menigheter (Kirkerådet m.fl., 2016). Jeg velger å ta med et par eksempler for å vise at informanter har fått større bevissthet på sin egen rolle i miljøspørsmål. A1 forteller at han prøver å ta bevisste valg i hverdagen av og at han har satt seg konkrete delmål av miljøhensyn (A1, kap. 4.2) . A2 sier at han og kona har gått til det skrittet å selge bilen som et klimatiltak (A2, kap. 4.2).

Ut fra det informantene forteller, kan vi se at de tar klimakrisen på alvor og at de er veldig bevisst egne valg, for å kunne bidra til mindre utslipp i atmosfæren. Dette har helt klart en sammenheng med at fokuset på klimautfordringene i de senere årene har fått stor fokus på ulike arenaer. Hvis vi setter dette i en sammenheng med utviklingen i Den norske kirke, kan vi se at det har blitt en dreining av fokus, fra relasjonen mellom menneskene og Gud, til å se mer på forholdet mellom mennesket og skaperverket (McFague, 2010).

5.2.1 Grønn menighet

Informant S2 og S3 forteller at de punktene som er satt opp under tiltak som en menighet skal velge å jobbe med for at de kan bli sertifisert som Grønn menighet, ikke passer for den sørsamiske menigheten. Dette begrunner de med at flere av punktene handler om kirkebygg og Saemien Åålmege har ikke noen egen bygning (S2 og S3, kap. 4.3).

I forslagene til fokuspunkter som vi finner i heftet ”Vår grønne menighet,” er det flere av punktene som ikke handler om kirkebygg. Punktene omhandler også hvordan menigheten jobber med implementering og forankring av miljøspørsmål, hvordan fokuset på vern om skaperverket kommer til uttrykk i gudstjenestene, reisevaner, forbruk, avfallshåndtering,

samarbeid med lokalmiljø, informasjon utad, undervisning, misjon og diakoni (Dnk m.fl., 2014). Det synes å være nok av områder som kan prioriteres selv om du ikke har en fysisk bygning å forholde deg til.

S2 forteller at hun er særlig opptatt av dette med kunnskapsformidling, og at konfirmantene skal bli bevisst sine egne holdninger i forhold til forbruk av ressurser og de klima-utfordringene vi står overfor i dag (S2, kap. 4.4). Undervisning om vern om skaperverket rettet mot barn og unge i menigheten, finner vi igjen under hovedpunkt 3 i tiltaksplan for ”Våre grønne menigheter” (2014).

S3 sier at det å bli Grønn menighet egentlig hadde passet godt for den sørsamiske menigheten, fordi at samene er et folk som verner spesielt om naturen. Hun forteller også at de ikke har noen lokale tiltak, men at de har fokus på de store globale spørsmålene. Framfor alt støtte opp om reindriftsnæringen (S3, kap. 4.3). Dette er det flere av de samiske informantene som nevner et stort engasjement i utbygging av fornybar energi. Blant annet forteller S3 om at flere av medlemmene i Saemien Åålmege har deltatt i demonstrasjoner i forhold til utbygging av vindmølleparker, som de mener er med å skape store skader i naturen som ikke er reversible (S3, kap. 4.4).

A1 forteller at menighetsrådet har en tanke om å sette i gang en kollektiv bevisstheving og at de vurderer å sette i gang en prosess med å bli sertifisert som Grønn menighet (S3, kap. 4.3). Grønn menighet kan være til hjelp for menighetene konkretiseringen av arbeidet mot målet om å bli Grønn menighet (Dnk m.fl., 2014).

Ut fra det informantene forteller om sin kjennskap til Grønn menighet, kan vi se at det er satt i gang noen prosesser og en bevissthet om hvor viktig kirkens engasjement i menighetene er. Under intervjuprosessen merket jeg at flere av informantene hadde mange tanker om hva og på hvilken måte menigheten kunne bidra i forhold til de klimautfordringene vi står overfor i dag.

5.3 Sørsamisk påvirkning på lokalmenighetenes praksis

De fleste sørsamer har det de selv kaller et dobbelt medlemskap i Den norske kirke. Det betyr i praksis at de er medlem både i Den norske kirke og i Samien Åålmege, den sørsamiske

menigheten. Alle de fire informantene som var samer, fortalte at de var aktive i Saemien Åålmege, men at deres engasjement i lokalmenigheten ikke ble særlig høyt prioritert. Dette forklarte S2 med at mange føler seg fremmed i selve kirkebygget, i de tradisjonelle kirkelige handlingene og i de aktivitetene som foregår der (S2, kap. 4.4). S3 forteller at han savner et samisk uttrykk i kirkebyggene. Manglende samisk uttrykk gjør at kirkene ikke virket tiltalende på dem. De savnet både samisk kunst og samisk språk i større grad enn det de finner i kirken i dag (S3, kap. 4.4.). 6.februar i 2017 ble et samisk alter i Nidarosdomen innviet. I alteret finner vi igjen ornamentikk og materialer som samene kjenner igjen fra sin kultur. Dette alteret betyr mye for samene og de føler en tilhørighet når de besøker det. S3 forteller at de opplever at de ansatte i Nidarosdomen ikke tør å ta i bruk det samiske alteret i en vanlig søndagsgudstjeneste, fordi presteskapet ikke vet hvordan de skal ta det i bruk (S3, kap. 4.4.).

I Plan for diakoni (2008) står det at menighetene skal bidra til at skal føle tilhørighet i fellesskapet, gjennom inkludering. En forutsetning for å lykkes med inkludering er at alle de som ønsker å bli en del av fellesskapet, føler seg anerkjent. I et diakonalt perspektiv så betyr det at vi skal strebe etter å se alle og behandle dem med respekt og likeverd uansett bakgrunn eller forutsetninger (Johannessen m.fl., 2009:87-92).

5.3.1 Dåpens betydning for fellesskapet

Gjennom dåpen blir mennesket en del av det kristne fellesskapet i menigheten. S4 sier at hun opplever å bli tatt i mot i dåpen gir en følelse av trygghet. Det gir et slags vern og den dagen du skal dø tror hun at den tryggheten kommer til uttrykk (S3, kap. 4.4). A1 forteller at han i forbindelse med dåpen har jobbet en del med tematikken rundt skaperverksteologi og skaperverket, da særlig med elementet vann. Han føler at han har funnet et språk som ligger i skjæringen mellom teologi, naturvitenskap og miljøvern (A1, kap. 4.4). Informant S2 kommer også inn på vann når hun skal trekke fram et element i naturen som har en spesiell betydning for henne. Hun sier at vann er viktigere enn noe annet, fordi det står i en syklus hvor alt er avhengig av hverandre (S2, kap. 4.2).

Selv om de som blir døpt i Den norske kirke blir en del av det kristne fellesskapet, så betyr det ikke at de blir anerkjent og føler seg inkludert i fellesskapet når de blir eldre. Det handler om opplevelsen av å bli sett og anerkjent for den du er og at du føler en trygghet i fellesskapet. S3 forteller at samene liker å være usynlig i menigheten, de vil ikke skille seg ut. De er ikke i

menigheten som same, men som en innbygger i bygda. Kanskje har dette noe med at den samiske befolkningen ble utsatt for undertrykkelse og grove overgrep.

5.3.2 Involvering og påvirkning i lokalmenigheten

S3 forteller at han har fått tilbakemeldinger om at samenes måte å tenke kristen tro på i forhold til natur og miljø, er en berikelse for kirken (S3, kap. 4.4). For å synliggjøre måten samene tenker på, er det nødvendig med involvering og deltagelse i kirkens råd og organer. S2 sier at det har skjedd en endring i forhold til samepolitikken. Det er viktig at den samiske befolkningen får en stemme inn i menighetens arbeid, gjennom å få en representant av samisk opprinnelse inn i de lokale menighetsrådene. Det er viktig at deres stemme teller og at det samiske perspektivet, deres erfaringer og syn på tro får komme fram (S2, kap. 4.4).

To av informantene er ikke samer. De forteller at de opplever at det har blitt en større bevissthet om samisk kultur og språk i deres lokalmiljø. A2 mener dette skyldes at noen fra det samiske miljøet har vært flinke til å opplyse om sin kultur, samtidig som at presten har store kunnskaper om det samiske miljøet og til og med bruker det samiske i gudstjenesten. A2 har sett en økning i samisk innflytelsen i kirken de siste 3-4 årene, etter at bispedømmet bestemte at menighetene skulle ta hensyn til det samiske miljøet og vi tok i bruk sørsamisk i gudstjenestene (A2, kap. 4.4). A1 forteller at den økte bevisstheten om samisk språk og kultur i kirken var sammenfallende i tid med at bevisstheten rundt miljøspørsmål økte. Han er sikker på at dette henger sammen, og at kirkens arbeid med vern om skaperverket er informert av den samiske forståelsen og samiske kulturen (A1, kap. 4.3).

S2 på sin side opplever at det er mangelfull kunnskap i Den norske kirke om samisk språk og kultur. Hun sier at hun opplever at kvaliteten på undervisningen i kirken er veldig avhengig av hvilke personer som innehar stillingene og hvilke kunnskaper de har om samisk språk og kultur. Det er mangelfull opplæring i utdanningen til kirkelige stillinger som er årsaken til dette. Hun sier at et av hennes viktigste mål, er å påpeke behovet for økt kompetanse opp i de øverste kirkelige organer (S2, kap. 4.3).

S1 og S4 forteller at de ikke er særlig involvert i sin lokale menighet. Dette skyldes både at de føler seg fremmed og har for liten tid til å involvere seg. S1 sier at hun kunne vært flinkere til å engasjere seg. Hun har lagt merke til at mye foregår på sosiale medier, og at hvis hun ønsker å påvirke menigheten med sitt samiske perspektiv, så hun har mulighet til å uttrykke sin

mening og være med i diskusjoner der (S1, kap. 3.4). S4 forteller at det er viktig at Den norske kirke satte klima- og miljøspørsmål på agendaen, fordi at det var viktig for den oppvoksende slekt. S4 tror bestemt at den samiske kulturen har påvirket kirkens holdninger til vern om skaperverket, men kan ikke sette fingeren på hva det er som har bidratt til det (S4, kap. 4.3).

Det er stor enighet blant informantene at den samiske kulturen og språket har vært med på å påvirke kirkens tanker rundt vern om skaperverket i større eller mindre grad. Hvis vi ser på det de samiske informantene forteller om sine tradisjoner og sin kultur, og hvor stor betydning naturen har i deres liv, vil jeg anta at de i kraft av å være en del av lokalmiljøet og en samisk representant i den lokale menigheten, mer eller mindre bevisst har vært med på prege menigheten. Hvor stor påvirkning de har vil være avhengig av eget engasjement og i hvor stor grad de er involvert i menighetens fellesskap. Involvering er en forutsetning for om de føler anerkjennelse i fellesskapet (Johannessen m.fl., 2009:87-92). Kunnskap om samisk språk og kultur synes også å ha betydning for kirkens anerkjennelse av bruk av samisk i gudstjenesteliturgien.

5.4 Konklusjon

Denne undersøkelsen bygger på mine gjengivelser av det informantene sa under intervjuene. Jeg har etterstrebet at det skal være så nøyaktig som mulig og uten subjektiv innflytelse. Drøftingene vil bære preg av mine forkunnskaper om temaet, mine egne verdier og min livserfaring. Konklusjonen kan ikke regnes som generaliserende, da utvalget i dette studiet er for lite.

Samenes kristne tro har sterke røtter i naturen Samene tillegger ulike naturelementer åndelige egenskaper. De opplever en mye større nærhet til Gud i naturen, og søker gjerne dit for å finne nærhet til Gud. Deres tro er i mye større grad preget av et teosentrisk syn, hvor det er et slektskap mellom alt i skaperverket, enn det tradisjonelle antroposentriske synet vi finner i Den norske kirke.

Gjennom kirkes engasjement i klimaspørsmål, har vern om skaperverket kommet inn som et sentralt begrep i diakonien. I den samiske tradisjonen og kulturen har det ikke følt naturlig å bruke dette begrepet, fordi de hele tiden føler at de har levd sitt liv på naturens premisser.

Drøftingen viser at alle informantene tar klimakrisen på alvor, både med bakgrunn i naturvitenskapelig forskning og synlige endringer i naturen. I ulik grad har informantene gjort bevisste valg og satt i gang tiltak for å bidra til reduksjon av klimautslipp.

Det er enighet blant informantene i at kunnskaper om samisk kultur og tradisjon, har bidratt til økt forståelse for skaperverket i Den norske kirke. De mener også at det helt riktig at kirken engasjerer seg i miljøsaker. Deres eget engasjement i menighetens arbeid med vern om skaperverket, synes å ha sammenheng med om de har kunnskaper om menighetens planverk på området og hvor flinke menigheten har vært til å sende ut informasjon om temaet.

Jeg har ikke gjort noen funn som tilsier at grønn diakoni vektlegges i større grad i menigheter med høy samisk populasjon. Det hadde jeg heller ikke forventet. Det kan synes at i områder med mange samer i lokalmiljøet, vil samisk kultur og tradisjon til en viss grad påvirke lokalmiljøet.

Til slutt tillater jeg meg å komme med et ønske om at hele det norske utdanningssystemet skal ha større fokus på samisk kultur og språk i opplæringen. Jeg synes de fortjener det etter all undertrykking og urett som er begått mot dem. Fokus på samisk kultur og tro i studiet har gitt meg en ny forståelse for den norske urbefolkningen.

6 Sammendrag

Valget på tema for oppgaven kom ganske tydelig fram i løpet av andre studieår. Etter mange års jobbing med barn, ble jeg mer og mer opptatt av miljø og klima. Det var først da jeg begynte å jobbe som diakonimedarbeider i en menighet og ble stabens representant i utvalg ”Grønn menighet,” at jeg for alvor begynte å interessere meg for klimaspørsmål og krkens engasjement i saken. Det samiske perspektivet kom inn forholdsvis tidlig i prosessen, men det var først under en praksisperiode at jeg fant ut at jeg skulle konsentrere meg om sørsamisk område.

Problemstillingen ble: Hvordan forstås og vektlegges grønn diakoni i menigheter med høy samisk populasjon?

Jeg valgte å benytte kvalitativt intervju for å innhente data til min forskning og hadde semistrukturert intervju med seks stykker som alle bodde i sørsamisk område. Teorien jeg

brukte hentet jeg fra økoteologi, samisk forståelse av kristen teologi og diakonifaget. I analysen brukte jeg det empiriske og teoretiske materialet. Analysen ble grunnlaget for temaene jeg valgte å gå videre med i drøftingen; sørsamenes syn på vern om skaperverket, informantenes påvirkning i menigheten og menighetens diakonale praksis.

7 Litteratur

Bibelen (2012). *Den Hellige skrift. Det gamle og det nye testamentet*. (2.opplag). Oslo. Bibelselskapet.

Botvar, P.K. (1998). *Gud og grønne skoger. En undersøkelse av sammenhenger mellom religiøsitet og miljøengasjement*. Tromdheim: Tapir forlag.

Eide, S, Kvalbein, L.O. og Hesssellund, E. (2007). *Grønn kirkebok. Skaperverk og miljø, forbruk og rettferd i menigheten*. (2.opplag) Oslo: IKO-forlaget.

Gilje,N. og Grimmen, H. (2013). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. (15. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Johannessen, A., Tuft, P.A. og Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (4. opplag). Oslo: Abstrakt forlag.

Johannessen, K.I., Jordheim. K. Og Korslien, K.K. (2009). *Diakoni en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Johnsen, Tore (2007). *Jordens barn, solens barn, vindens barn. Kristen tro i et samisk landskap*. Oslo: Verbum Forlag.

Kirkens Nødhjelp, Norges kristne Råd, KFUM/KFUK og Den norske kirke Mellomkirkelig råd (2019). *Bærekraftsboka. FN's bærekraftsmål i lys av kristen tro*. Grøset trykk.

Kirkerådet og Den norske kirkes nord/sør-informasjon (2008). *Grønn kirkebok. Skaperverk og miljø, forbruk og rettferd i menigheten*. (2. opplag). Oslo: IKO-Forlaget.

Kirkerådet (2008). *Plan for diakoni i Den norske kirke*. Oslo: Oslo digitaltrykk.

Kirkerådet. *Klimarettferdighet. Teologisk og klimafaglig grunnlag for Skaperverk og Bærekraft. Hvorfor skal kirken bry seg om klima og miljø?* Oslo: Dugg Design AS.

Kirkerådet (2016). *Klimarettferdighet. Skaperverk og bærekraft – et felles kirkelig tiår for endring i kirke og samfunn*. Oslo: Dugg Design AS.

Krogh, T. (2014). *Hermenautikk. Om å forstå og fortolke*. (2.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

McFague, S. (2010). *Klimateologi. Gud, verden og den globale oppvarming*. København: Forlaget ANIS.

Mæland, B. og Tomren, T.S. (2007). *Økoteologi. Kontekstuelle perspektiver på miljø og teologi*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Repstad, Pål (2007). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Schorre, H.E. og Tomren, T.S. (2001). *Grønn postill. Økoteologi og kirkehverdag*. Oslo: Verbum Forlag.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (4.utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Tomren, T.S. (2014). *Miljøetikk og økoteologi i Den norske kyrkja: Ein analyse av miljøfråsegnene til Den norske kyrkja i perioden 1969 – 2007*. Stavanger: Misjonshøgskolens Forlag.

Fra nettet:

Den norske kirke, Norges Kristne Råd og Kirkens Nødhjelp (2014). *Vår grønne menighet*.
https://kirken.no/globalassets/kirken.no/gronn-kirke/dokumenter/gronn_menighet_bokmal.pdf
14.05.2019, kl. 21.13

Grønn menighet, 2014: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/gronn-kirke/dokumenter/gronn_menighet_bokmal.pdf, 24.01.2019, kl. 20.24

Gaavnoes - Sørsamisk Digitalt: <https://gaavnoes.no/tidslinje/>, 17.03.2019, kl. 12.55

Miljødirektoratet (2018): *FNs klimapanelts femte hovedrapport. Klima i endring – Store utfordringer, et mangfold av løsninger*.

www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/M97/M97.pdf, 02.02.2019, kl. 15.40

NESH – Den nasjonale forskningsetiske konitè for samfunnsvitenskap og humaniora (2016).
https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/60125_fek_retningslinjer_nesh_digital.pdf 15.05.2019 kl. 07.06

8 Vedlegg

1. Informasjonsbrev

2. Samtykkeskjema

3. Intervjuguide

4. Godkjenning fra NSD

Vil du delta i forskningsprosjektet

Hvordan forstås og vektlegges grønn diakoni i menigheter med høy samisk populasjon ?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt, hvor formålet er å sette fokus på Den norske kirkes diakonale miljøpraksis. Jeg ønsker å se på hvordan kunnskap fra menigheter med høy sørsamisk populasjon kan bidra til samisk forståelse av natur og vern om skaperverket? I dette skrivet får du informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektets formål er å sette søkelyset på hvordan Den norske kirke jobber med miljøspørsmål i den lokale menighet, kirkens diakonale arbeid med temaet og samisk påvirkning av vektlegging i arbeidet med vern om skaperverket.

Problemstilling

I ”Plan for diakoni i Den norske kirke” utgitt av Kirkerådet i 2008, kom det to nye sentrale områder som diakonien skulle ha fokus på, *vern om skaperverket* og *kamp for rettferdighet*. I min forskning vil fokuset være på vern om skaperverket. Målsetningen med å ha med vern om skaperverket i planen, var å få kirken og menighetene til å ha større fokus på hvordan vår livsstil påvirker klima og miljø, gjennom å beskrive det som en viktig del av kirkens diakonale vesen.

Problemstilling:

Hvordan forstås og vektlegges grønn diakoni i menigheter med høy samisk populasjon ?

Forskningsprosjektet er en del av en masteroppgave i studiet ”Master i diakoni,” et studie som er et samordningsstudie ved VID vitenskapelige høyskole (Oslo) og Det teologiske Menighetsfakultet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Utdanningsinstitusjonene Det teologiske Menighetsfakultet og VID vitenskapelige høyskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

I samråd med veileder vil forskningen foregå i en bestemt geografisk område.

Utvalget av intervjuobjekter er foretatt av studenten i samråd med veileder.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du vil bli brukt som intervjuobjekt i forskning i forbindelse med min masteroppgave.

Jeg vil benytte kvalitativ forskning som metode til datainnsamling i prosjektet. Innsamlingen av data vil skje ved bruk av intervju. Metoden som blir brukt er semistrukturert intervju, det vil si at alle deltagerne blir stilt de samme spørsmålene, i samme rekkefølge. Der hvor jeg føler det er naturlig, vil jeg komme med oppfølgingsspørsmål.

Student og intervjuperson avgjør i samråd hvor intervjuene skal foregå, slik at intervjupersonen kan være med å velge en arena som de føler seg komfortable med.

Det vil bli gjort lydopptak av intervjuet, som i etterkant vil bli transkribert. Det vil si at lydfilene skrives ut som tekst. For at dataene som skal transkriberes skal være "ferskest" mulig, vil jeg gjøre det så raskt som mulig etter hvert intervju.

Jeg vil bruke en hermeneutisk tilnærming for å analysere dataene jeg samler inn. Jeg ønsker å benytte denne metoden i analyseringen av dataene, fordi jeg vil oppnå en helhetlig forståelse av problemstillingen sett i sammenheng med konteksten. I kvalitativ forskning bruker man ofte begrepet hermeneutisk sirkel. Det er fordi man hele tiden veksler mellom deler og helheten av det man skal tolke, sammenhengen det skal tolkes i forhold til og våre egne fortolkninger. I fortolkningsfasen vil jeg som forsker vurdere dataene jeg har samlet inn opp mot teori.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert.

Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger?

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er bare student og veileder som vil ha tilgang til de opplysningene du deler i intervjuet.
- Alle lydopptak og transkriberte tekster vil oppbevares i låst skuff hjemme hos studenten. Opptakene vil bli lagt over på minnepenn og slettet fra lydopptaker (mobil/IPad) med en gang intervjuet er lagt over på minnepenn. Dette skjer kort tid etter at intervjuet er gjennomført.

Deltagerne vil bli anonymisert i avhandlingen. Det kan være at det blir mulig å gjenkjenne hvilken menighet eller hvilket område informasjonen er hentet fra, da besvarelsen vil kunne knyttes opp mot samiske tradisjoner og tro.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Alle lagrede lydfiler og transkriberte intervju vil bli slettet rett etter at oppgaven er godkjent. Planen er at oppgaven leveres våren 2019.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra VID vitenskapelige høyskole og Det teologiske Menighetsfakultet, har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Det teologiske Menighetsfakultet
v/ Sverre dag Mogstad
Postboks 5144 Majorstuen
0302 OSLO
E-post: Sverre.D.Mogstad@mf.no

- Vårt personvernombud:
Berit W. Hillestad
Rådgiver
E-post: Berit.W.Hillestad@mf.no
Tlf: 22590595

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no)
eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Anne Talsnes Flatmo,

Prosjektansvarlig/student
(Forsker)

Vedlegg: Samtykkeerklæring
Intervjuguide

Vedlegg 2

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet ”Den Norske kirke i en klimasårbar verden – hvilken betydning har diakonen for utøvelsen av miljøpraksis i Den norske kirke?” og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at opplysninger om menighet kan refereres til i prosjektet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. (*oppgi tidspunkt*)

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide

- Kan du fortelle kort om din menighet og din tilhørighet til Den norske kirke?
- Vet du om det er ansatt diakon i menigheten eller om dere har tilgang på diakon?

Egne tanker om vern om skaperverket

- Hvilke tanker har du om vern om skaperverket og hva begrunner du dette i?
- Hva legger du i begrepet "vern om skaperverket?"
- Kan du si noe om det er elementer i naturen som har en spesiell betydning for deg og hvilken plass de har i din tro?
- Hvilket syn har du i miljøspørsmål og hvordan vil du begrunne du dine synspunkter?
- Hva tenker du er viktig å prioritere i arbeidet med klimaspørsmål?
- Hvilke tanker har du om vern om skaperverket sett i lys av samisk tro?

Menighetens tanker om vern om skaperverket

- Hvilke tanker har du rundt din menighets forhold til miljøspørsmål?
- I 2008 fikk vi ny Plan for diakoni for Den norske kirke, hvor vern om skaperverket kom med som et viktig diakonalt satsningsområde. Kjenner du til og eventuelt på hvilken måte menigheten jobber med miljøspørsmål?
- Er din kirke sertifisert som Grønn menighet? Hvis ikke: har du noen tanker om hvorfor dette ikke er prioritert?
- På hvilken måte tenker du at du selv kan bidra til å sette temaet på agendaen i menigheten?
- I samenes kristne tro er nærhet til skaperverket en viktig del av gudstroen. Hvilken betydning tror du det har det hatt for kirkens tanker rundt skaperverket og miljøarbeid?

Menighetens miljøpraksis

- Hvor godt kjenner du til din menighets miljøpraksis og på hvilken måte kommer det til uttrykk?
- Hva gjør menigheten konkret for å verne om skaperverket?
- På hvilken måte kommer dette til uttrykk gjennom handling i menigheten og hvordan merker du/de som går i kirken denne praksisen?
- Hvordan bidrar du selv i dette arbeidet?
- Er det andre ting du vil nevne som du mener har betydning for din menighets praksis i miljøspørsmål?
- Har du noen tanker om din menighet skiller seg ut fra andre menigheter i miljøspørsmål?

Tilleggsspørsmål

- Er det ellers noe du kunne tenke deg å fortelle i forhold til det samiske perspektivet og gudstro?

Solvor Mjøberg Lauritzen
PB 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 03.07.2018

Vår ref: 61089 / 3 / TAL

Deres dato:

Deres ref:

Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 11.06.2018 for prosjektet:

61089	<i>Den norske kirke i en klimasårbar verden - hvilken betydning har diakonen for utøvelsen av miljøpraksis i Den norske kirke?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>VID vitenskapelig høgskole, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Solvor Mjøberg Lauritzen</i>
Student	<i>Anne Talsnes Flatmo</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsejansplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 15.11.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

FORMÅL

Formålet med prosjektet er å sette søkelys på hvordan Den norske kirke jobber med miljøspørsmål i en lokal menighet, diakonens betydning for dette arbeidet og menighetens miljøengasjement i en klimasårbar verden.

SENSITIVE OPPLYSNINGER

Studien innebærer behandling av sensitive opplysninger om etnisk bakgrunn. Personvernombudet vurderer data til å være relevante og nødvendige for å gjennomføre prosjektet, og har ingen innvendinger til datainnsamlingen.

UTVALG OG REKRUTTERING

Utvalget består av noen av menighetens medlemmer, samt noen ansatte i menigheten. Utvalget av informanter gjøres i samråd med veileder og sokneprest i menigheten.

METODE

Innsamling av personopplysninger skjer gjennom personlig intervju. De fleste intervjuene gjøres gjennom et personlig møte, men det kan også bli aktuelt å gjennomføre intervju per telefon.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Du har opplyst i meldeskjema at utvalget vil motta skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet, og samtykke skriftlig til å delta. Vår vurdering er at informasjonsskrivet til utvalget er godt utformet.

PUBLISERING AV PERSONOPPLYSNINGER

Du har opplyst i meldeskjema at personopplysninger publiseres. Personvernombudet har lagt til grunn at du innhenter samtykke fra den enkelte informant til publiseringen. Vi anbefaler at hver enkelt informant får anledning til å lese og godkjenne sine opplysninger før publisering.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet forutsetter at du behandler alle data i tråd med VID vitenskapelig høyskole sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet. Vi legger til grunn at bruk av mobil lagringsenhet er i samsvar med institusjonens retningslinjer.

PROSJEKTLUTT

Prosjektsslutt er oppgitt til 15.11.2018. Det fremgår av meldeskjema og informasjonsskriv at du vil anonymisere datamaterialet ved prosjektsslutt. Anonymisering innebærer vanligvis å:

- slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, fødselsnummer, koblingsnøkkel
- slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn
- slette lydopptak

/var/folders/83/9fdf_5x16472j8wqw75nrphm0000gn/T/com.apple.Preview/com.apple.Preview.PasteboardItems/Godkjenning fra NSD (flyttet).pdf